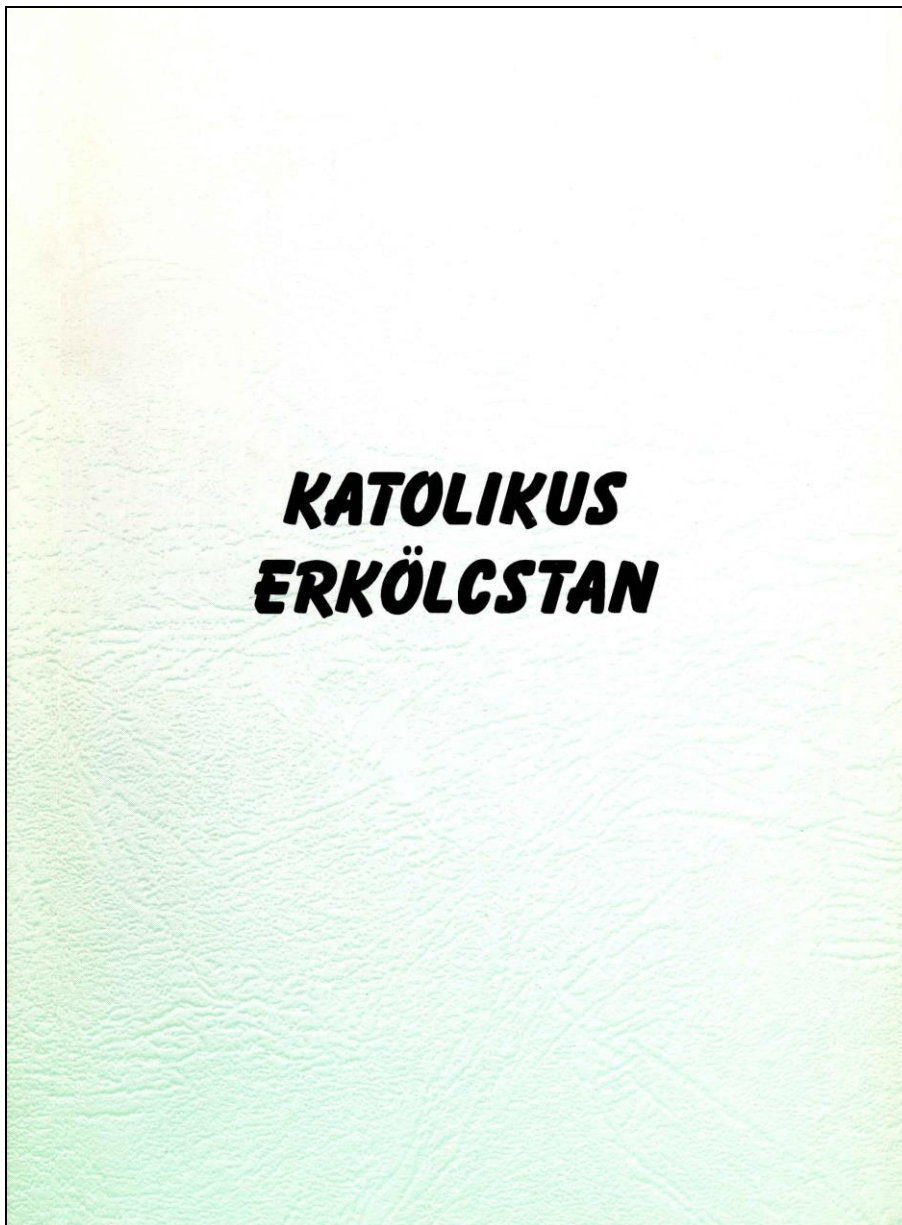

Jelenits István
Katolikus erkölcsstan
Jegyzet a katolikus gimnáziumok használatára

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Jelenits István
Katolikus erkölcsstan
Jegyzet a katolikus gimnáziumok használatára

A Magyar Piarista Rendtartomány főnökének 12/1984. számú engedélyével

Dr. Lékai László
bíboros prímás, esztergomi érsek
pk. 590-1/1983. számú egyházi jóváhagyásával

A Művelődési Minisztérium 28.667/1983. számú engedélyével

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a Katolikus Iskolák Főhatósága kézirat gyanánt kiadott jegyzetének nyolcadik kiadásának (megjelent Budapesten 1996-ban az ISBN 963 00 1598 6 azonosítóval) elektronikus változata. Az elektronikus kiadás a szerző engedélyével készült. Minden szerzői jog a Piarista Rendé.

A könyv apró betűs részeit az elektronikus változat beljebb kezdődő bekezdéssel jelöli.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés.....	5
1. Az erkölcs, az erkölcsstan, a theologia moralis	5
Az erkölcs	5
Az erkölcsstan.....	5
A theologia moralis	6
Az erkölcs változó és változatlan elemei.....	7
Első rész. Általános erkölcsstan	8
2. Az erkölcs és a kinyilatkoztatás története.....	8
A kezdetek	8
A kinyilatkoztatást nem ismerő kultúrák.....	8
Az Ószövetség.....	9
Jézus Krisztus.....	9
Az Egyház erkölcsi tanítása	10
Összefoglalóan	11
3. Az ember erkölcsi személyisége	12
A lelkiismeret	12
Az erények	13
A végső cél, a hivatás	14
Az erkölcs: közügy.....	15
4. Tetteink	16
A beszámíthatóság.....	16
Az erkölcsi minősítés tényezői	16
5. A bűn	17
Mi a bűn?	17
A bűn fajtái	18
A bűn és a keresztény ember	19
Második rész. „Szeresd Uradat, Istenedet...”	20
6. A hit	20
A hit alapvető jelentősége.....	20
A hit élete bennünk.....	21
Bűnök a hit ellen, felelősségünk a hittel kapcsolatban.....	21
7. A remény.....	23
A hit és a remény kapcsolata	23
A remény életformáló hatalma.....	24
8. A szeretet	25
Felelet Isten szeretetére	25
Isten- és emberszeretet.....	25
Bűnök a szeretet ellen.....	26
Szeretet és aszkézis	26
9. Az imádság.....	28
A hit, remény és szeretet megnyilatkozása.....	28
A szentmiseáldozat.....	29
Az étkezésben való önmegtartóztatás.....	29
Az istentisztelet rendkívüli formái	29

Bűnök Isten „nevével” kapcsolatban.....	30
Harmadik rész. „Szeresd felebarátodat...”.....	31
10. A házasság és a család	31
A család szerepe a teremtő és megváltó Isten terveiben	31
A családi élet és a házasságra való fölkészülés erkölcstana	32
Kötelességeink szüleink és a szülői ház iránt	33
A család és a társadalom.....	34
11. A „tágabb családok”	35
A nemzet.....	35
Az állam.....	35
Az emberiség.....	36
Az Egyház.....	36
12. Kapcsolatunk az anyagi javakkal	37
Az anyagi javak világa: a felebaráttal való találkozás terepe	37
A mértékletesség	37
Az igazságosság	38
Az emberek testvérisége a szenvedés és a hálál árnyékában.....	38
13. Kapcsolatunk a szellemi értékekkel	41
Az igazság.....	41
A becsület	42
14. A munka és a pihenés erkölcstana.....	43
A munka.....	43
A szabad idő felhasználása	43
A szentírási könyvek rövidítései.....	45
A II. vatikáni zsinat (1962–1965) okmányai	47

Bevezetés

1. Az erkölcs, az erkölcsstan, a theologia moralis

Az erkölcs

Az eszmélkedő ember figyelme először az *öt körülvevő valóságra* irányul, de előbb-utóbb önmagunkkal is foglalkozni kezdünk. Többnyire bennünk is megérlelődik az a fölismerés, amit a görög tragédiaköltő megfogalmazott: „Sok van, ami csodálatos, de az embernél nincs semmi csodálatosabb” (Szophoklész: Antigoné). Az emberi élet törvényeit azonban nem hűvös kíváncsisággal méregetjük, hanem úgy, mint aki saját életének értelmét kutatja. Mindnyájunkban fölvetődik a kérdés: van-e értelme az emberi életnek és azon belül az én életemnek; és hogyan kell élnem, hogy az életemet el ne hibázzam. Aki ezekkel a kérdésekkel nem mer szembenézni, vagy aki hazug válaszokkal próbálja elhárítani őket, az nem lehet értékes és boldog ember. „Az élni nem tudónak baj, hogy él” – mondja a tudós a Csongor és Tündében.

Hogy öntudatra ébredünk, és hogy kérdéssé válik előttünk létünknek, tetteinknek értelme: mindez emberi méltóságunknak és szabadságra szóló hivatásunknak jele. A növény és az állat öntudatlanul él, tevékenykedik. Magatartását, fejlődését egyértelműen meghatározzák a ráható erők. Az ember viszont ura saját tetteinek: külső és belső adottságaival számot vetve maga szab irányt sorsának.

Ez a szabadság azonban nem a „minden mindegy” kötetlensége. Azért is párosul *felelősségtudattal*. A felelőtlen embert, aki játéknak nézi a világot és az életet, nem lehet egész ember számba venni. Felelősségünkre figyelmeztet, hogy viselnünk kell tetteinknek és mulasztásainknak mindenfajta következményét. Felelősségünk igazi nagyságát azonban akkor értjük át, amikor ráeszmélünk arra, hogy egy életünk van: ismételhetetlen. Amely fölött *visszafordíthatatlanul* elmúlik az idő, és amelyet egyszer lezár a *halál*.

Erkölcshoz (görögül *éthosz*, latinul *mores*) *azt a készséget nevezzük, amelynek alapján magatartásunkat a közvetlen hasznosság igényén túl az emberi élet egészének szempontjából tudjuk megítélni és alakítani.*

Az erkölcsstan

Személyes életünk, szabadságunk közösségekben bontakozik ki. A kultúra többi javával együtt erkölcsi eszmélkedésünket is a közösségnek köszönhetjük. Hogy miért és hogyan érdemes élni, az nem egyéni próbálkozások során, hanem az emberiség évtizedes tapasztalatának figyelembe vételével tisztázódik előttünk.

A közösség értékeszméket, viselkedési szabályokat hagyományoz ránk. Tájékozódásunkat jó és rossz *példák* sorozatával könnyíti meg. Sokszor jutalommal serkent a jóra, büntetéssel igyekszik távol tartani a rossztól. Azzal is segít, hogy *kitágítja a felelősségtudatunkat*. Ráeszméltet arra, hogy nemcsak önmagunkért vagyunk felelősek, hanem a többi emberért is, sőt azért az erkölcsi hagyományért is, amelyet nagyszerű, de elvesztegethető örökségként kaptunk: megőrzésre, fejlesztésre és továbbadásra.

Vannak, akik azt gondolják, hogy az erkölcsi szabályok a közösség érdekeinek biztosítására valók a *korlátlan szabadságot áhító egyénnel* szemben. Közlekedési szabályokra valóban nem volna szükség, ha egy városban egyetlen ember élne, utcáin egyetlen jármű közlekednék. Az erkölcs azonban nem „közlekedési szabály”. Igaz, biztosítja az élet „forgalmi rendjét”, a társadalmi együttélés lehetőségeit, de ez nem az egyetlen, és nem is az alapvető feladata. A társadalomnak – amikor az erkölcsi rend ismeretébe bevezet minket – nem arra kell törekednie, hogy személyes létünk kibontakozását a maga érdekében korlátozza, hanem épp abban kell segítenie, hogy igazán önmagunkra találjunk. A közlekedési szabályokat kényszerű megalkuvással fogadjuk el, az erkölcsi rendet hálásan és örömmel: hiszen emberül élni lehetetlen volna nélküle. Az egyén és a közösség érdekeit egyébként sem lehet két külön tényezőként szembeállítani egymással, hiszen az egyén tagja, része a közösségnek.

Az emberi közösségnek az élet végső céljára meg az alapvető viselkedési, magatartási szabályokra vonatkozó hagyománya sokakban él anélkül, hogy megfogalmazzák, tudományos rendszerbe foglalják. De nagyon fontos feladat ennek a hagyománynak tudatosítása, rendszerezése, kritikai elemzése, kivált olyankor, amikor az emberiség erkölcsi tudata kritikus szakaszba jut, mint manapság is. Ezt végzi az *erkölcsstan* (etika), amely a bölcséletnek egyik ága.

A theologia moralis

Mi köze az erkölcsstannak a teológiához, tágabban az erkölcsnek a valláshoz, illetőleg a kinyilatkoztatáshoz?

Vannak, akik azt gondolják, hogy az erkölcsi rendet el kell vetnie annak, aki Isten létének kérdésére nemmel felel. („Ha nincs Isten – adja egyik hősének ajkára Dosztojevszkij – akkor mindent szabad.”) Mások szerint épp ellenkezőleg: a vallás az erkölcsi tudatnak nem támasza, hanem inkább megnyomorítója, mert az embert egy tőle idegen hatalom önkényének rendeli alá.

Ami az első véleményt illeti: Mi, keresztények az egész világot Isten teremtményének valljuk. Hitünk szerint „Isten nélkül” nem volna semmi: világ sem, ember sem, erkölcsi rend sem. De a világot, az embert és az erkölcsi rendet megismerheti az is, aki nem eszmél rá Istennel való kapcsolatára. Ezért lehetséges *vallás nélküli erkölcs és erkölcsstan*. Napjainkban elsősorban a marxisták között vagyunk tanúi egy ateista erkölcsi rendszer kidolgozására irányuló következetes és tiszteletet érdemlő igyekezetnek.

A második véleményt illetően: Éppen mi, keresztények Istent – a kinyilatkoztatásból – nem valami szeszélyes hatalomnak ismertük meg, aki az embert önkényes parancsok és tilalmak kényszerzubbonyába öltöztetné, és embervoltától „elidegenedni” kényszerítené. Isten szeret minket, személyesen gondunkat viseli, fiának fogad, saját örök életében való részesedésre hív. Ez a szeretet tisztázza igazán, hogy érdemes élnünk. Jézus, aki azért jött közéink, hogy a szeretet Istent kinyilatkoztassa, egyúttal azt is feladatának látta, hogy „megmutassa, mi az ember, és föltárja az ember magasztos hivatását” (Egyház és világ¹ 22). A kinyilatkoztatás Istene nem elnyomó hatalom, hanem szabadító Isten, ezért tarthat igényt arra, hogy az erkölcsi rend középpontjának fogadjuk el. Mindebből kiviláglik, hogy a *vallásos meggyőződésre épülő erkölcs* vagy épp a *keresztény erkölcs*, ha nem is egyetlen lehetséges erkölcsi fölfogás, de még kevésbé alacsonyabb rendű a nem-vallásos erkölcsi szemléletnél.

¹ A II. vatikáni egyetemes zsinat okmányainak jegyzékét lásd a [könyv végén!](#)

Az az erkölcstani rendszer, amely az emberi élet értelmét, törvényeit Istenre vonatkoztatva a Jézus Krisztus kinyilatkoztatásának fényében tárja föl, teológiai tudomány, a hittudománynak egyik ága, szakmai nevén: *theologia moralis*.

Az erkölcs változó és változatlan elemei

Erkölcsei szemléletünk sokat fejlődik kisgyermek korunktól felnőtt korunkig. Az emberiség erkölce sem változatlan, hanem igen nagy mértékben függvénye társadalmi, történelmi tényezőknek.

A mai ember messzebbre lát a múltba, mint elődei, és ugyanakkor igen nagy és gyors történelmi átalakulások részese. Épp ezért igen élesen megfogalmazódik bennünk a kérdés: van-e örök, mindig érvényes erkölcsi eszmény.

A válasz megfogalmazásakor két szélsőségtől kell óvakodnunk. Helytelen volna azt gondolnunk, hogy az erkölcs mindenestül korhoz kötött, és hosszabb-rövidebb idő alatt újra meg újra egészen átalakul. Hiszen az ember végső célja állandó. „Jézus Krisztus ugyanaz: tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13,8).

Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy egy-egy maradandó erkölcsi eszményt az életünk változó körülményei közt más és más módon lehet megvalósítani. (A szülők tisztelete pl. mást jelent egy ősi, pátriarkális társadalomban, és mást a huszadik század életviszonyai közt.) Okkal módosulnak tehát a parancsok, tilalmak, és szükségszerűen változik egy-egy magatartásforma erkölcsi megítélése. (Pl. a háború erkölcsi megítélése a tömegpusztító fegyverek föltalálása óta.)

Az emberiség erkölcsi tudata tehát úgy nyugtalan, mint az iránytű. Maga az Egyház is úgy őrzi Jézusnak egyszer s mindenkorra szóló erkölcsi programját, hogy közben prófétai erővel értelmezi „az idők jeleit”, vagyis az emberi történelem tapasztalatait és a jövő követelményeit (Egyház és világ 4 és 11.) Hogy ezt a hivatást valóban teljesíthesse, figyelmes párbeszédet kell folytatnia azokkal is, akik az erkölcsi életet nem Krisztus tanításának fényében szemlélik, hanem pusztán a tapasztalat adatainak elemzéséből meg az emberiség erkölcsi hagyományából kiindulva igyekeznek megállapítani a helyes emberi magatartás módját.

Első rész. Általános erkölcsstan

2. Az erkölcs és a kinyilatkoztatás története

A kezdetek

A Szentírás világosan szól arról, hogy Isten már történelmünk kezdetén hivatást, életprogramot adott az emberiségnek, és életünknek tilalommal is irányt szabott. A Paradicsom-történet² – amelynek értelmezésével tavalyi tanulmányainkban részletesebben foglalkoztunk – beszámol az ősbűn eseményéről is. A Biblia gondosan megmutatja, hogy ez a lázadás nem hőstett volt, hanem gyöngeség, és következményei súlyos örökségként nehezednek az egész emberiségre.

Ennek az első bűnnek következménye az is, hogy az erkölcsi rendre vonatkozó ismeretünk homályossá, fogyatékosná vált. Akaratunk rosszra hajló lett, ösztönös kívánságaink rendetlenek. Még az egyén erkölcsi fölfogását kialakító *köztudat* is bizonytalanra vált. A jó felismerése és megvalósítása azóta *erőfeszítést* kíván – egyéntől, közösségtől egyaránt.

A kinyilatkoztatást nem ismerő kultúrák

Az ószövetségi ember el-elszörnyülködve figyelte a körülötte lévő világ erkölcsi összevisszaságát. (Ennek a megdöbbenésnek ad hangot a vízözönről szóló elbeszélés,³ Szodoma története,⁴ József egyiptomi tapasztalatainak bemutatása⁵ stb.) Azt is észrevette azonban, hogy ez a zűrzavar mégsem pusztított el minden értéket. A pogányok között is vannak olyan emberek, akik egészen magasrendű erkölcsi tökéletességre jutottak (őket képviselik az Ószövetség pogány „szentjei”: Noé, Melkizedek, Jób stb.). Épp ezért arra is hajlandók voltak az izraeliták, hogy erkölcsi és jogi kérdésekben egyet-mást eltanuljanak a régibb kultúrájú pogány népektől. Jónás története pedig arra figyelmeztette őket, hogy Isten még a teljesen megromlott közösségeket sem ítéli el egykönnyen, előttük is megnyitja a bűnbánat és a megtérés lehetőségét.

Szent Pál így elemzi a pogányok erkölcsi helyzetét: „Amikor a pogány a törvény híján a természet szavára jár el a törvény szerint, törvény híján (vagyis anélkül, hogy ismerné Isten kinyilatkoztatott akaratát) saját magának a törvénye. Ezzel igazolja, hogy a törvényt cselekedet a szívébe van írva” (Róm 2,14–15). Az apostol ezzel világosan tanítja, hogy Isten nemcsak a kinyilatkoztatott törvényben közli akaratát, hanem van természetes erkölcsi törvény is, és annak legfőbb pontjait minden gondolkodó ember fölismerheti.

² Ter 2,4–3,24.

³ Ter 6,5–8,14.

⁴ Ter 19.

⁵ Tet 39.

Az Ószövetség

A természetes törvény megóvta az emberiséget attól, hogy teljesen kiszakadjon az erkölcsi rend „erőteréből”. Arra azonban képtelen volt az Ádám örökségét hordozó emberiség, hogy pusztán a természetes törvény alapján megnyugtatóan tisztázza: hogyan kell élnie.

Az Ószövetség választott népe előtt azonban Isten *kinyilatkoztatta* életirányító törvényét, bölcsességét (Sir 24). Izrael ezt a kinyilatkoztatott törvényt, amely egész életét átfogta és szabályozta, nem teherként, hanem szabadító ajándékként fogadta Isten kezéből. Boldogan és büszkén őrizte, és nagy felelősségtudattal igyekezett tettekre váltani (Kiv 19,1–20,21; MTörv 30,11–20). Amikor pedig a környező népek példája megromlással fenyegette ezt az Istentől kapott erkölcsi eszményt, a *próféták* rázták föl Izrael lelkiismeretét. Nem elsősorban Isten jogainak védelmében emeltek szót, hanem a közélet tisztaságáért és a szegényekért. Isten akarata az, hogy az emberek között a kölcsönös megbecsülés és az igazságosság érvényre jusson.

Az összehasonlító történelmi kutatások igazolták, hogy az Ószövetség népének erkölcsi tudatában – épp a kinyilatkoztatás nyomán – páratlan tisztasággal fölragyogott néhány olyan erkölcsi alapfölismerés, amelyet más népek és kultúrák következetesen homályban hagytak. Például az, hogy *minden ember* jogok és kötelességek hordozója: a nő is, az idegen is, a rabszolga is; vagy hogy a *nemiség* nem bűn, de nem is szabályozhatatlan, minden erkölcsi törvényt szétvető erő; vagy hogy az *erkölcs és a vallás* nem két külön világ, hanem összetartozik.

Ezek a nagyszerű igazságok biztosan Istentől valók, maga Izrael kinyilatkoztatás nélkül sohasem fogalmazta volna meg őket. Hiszen ott, ahol kinyilatkoztatásra nem támaszkodhatott, éppen nem bizonyult találékonynak: a környező népek jogi, erkölcsi törvényeit vette át, sőt némely dologban hosszú időn át sajátos fogatkozásokat is őrzött (tétovázott például a hazugság erkölcsi megítélésében: Ter 12,10–20; 20,1–18; 26,6–11; a házasságban pedig tekintettel „szívük keménységére” Isten megengedte a többnejűséget és a válást: Mk 10,4–5).

Jézus Krisztus

Az Ószövetség Izraelében Isten éltető bölcsessége és áldást hozó törvénye évszázadok során holt betűvé merevedett. Szent Pál ennek megrendítő tanulságát vonta le, amikor azt írta, hogy „a betű öl” (2Kor 3,6), és hogy „azok, akik a törvény tetteire támaszkodnak, *átok alatt* állnak” (Gal 3,10). Jézus tanítványai és az apostoli Egyház előtt épp az Ószövetség választott népének tragédiája tisztázta, hogy a törvényt ismerő, Isten közelében élő közösség erkölcsi útja sajátos kockázatot rejt magában: az eltévelyedés veszedelme nemcsak a pogányok tapogatózó, szakadékokba bukó erkölcsi eszmélését fenyegeti. (Lásd Jézus „jajait” a farizeusok ellen: Mt 23,13–36; az otthon maradt testvér és a hajnalban elszegődött munkások sorsát Jézus példabeszédeiben: Lk 15,25–32; Mt 20,1–16.)

Jézus nem azért jött, hogy a törvényt eltörölje, hanem hogy beteljesítse (Mt 5,17). A hozzá fordulóknak lelkére kötötte, hogy tartsák meg a parancsolatokat (Lk 18,20). De azért mégsem hiába álmélkodtak a szava hallatán, hogy „úgy tanít, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint a törvénytudók” (Mt 7,29). Ez a „hatalom” már abban megmutatkozott, hogy megjelölte a *főparancsot*, vagyis nem egyformán fontos parancsok és tilalmak

gyűjteményeként kezelte Isten törvényét, mint a korabeli törvénytudók, hanem szerves életeszményként, amelynek „lelke”, központja van (Mk 12,28–34 és a párhuzamos helyek). *Példát* is adott ennek az életformának megvalósítására: tanítványait már nem is a törvény parancsainak megtartására buzdította, hanem arra, hogy *őt* kövessék, *tőle* tanuljanak (Mt 11,29). Legfőképpen pedig az erkölcsi rend csillagrendszere fölé odanyitotta a *kegyelem* égboltját: Isten szeretetének, megbocsátásra is kész irgalmának mélységével, magasságával. Ezért mondta róla Szent Pál, hogy fölszabadított a törvény alól (Gal 4,4–5); nem azzal a szándékkal, hogy felelőtlenül átadjuk magunkat ösztönös természetünk kívánságainak, hanem hogy a kegyelemben újjászületve Isten fiaihoz illő életet éljünk (Gal 5,13–15).

Az Egyház erkölcsi tanítása

Az Evangéliumot hirdető Egyház – Jézus nyomán (Mk 1,14–15) – elsősorban *megettérésre* buzdította az embereket: „Térjete meg, és keresztelkedjete meg!” (ApCsel 2,38). *Szent Pál* ezt a megettérést az álomból való fölbredéshez hasonlítja: „Itt az óra, hogy fölbredjünk az álomból... Múlóban az éjszaka, a nappal közel. Vessük le hát a sötétség tetteit, és oltuk magunkra a világosság fegyvereit!” (Róm 13,11–12) Ez a megettérés jelenti tehát a bűntől való elfordulást és a jó tettek vállalását. Az *evangélium* szerint megettérni annyi, mint „olyanná válni, mint a gyermek” (Mt 18,3). Eszerint *az, aki megettér, nemcsak bűneitől fordul el, hanem önmaga keresésétől, óvásától is, hogy egészen Istené legyen*. Ahogy a gyermek sem önmagával törődik, hanem atyjára figyel, és ahogyan Jézus sem a maga dicsőségét kereste, hanem az Atya dicsőségét (Jn 8,54; 17,4).

A megettérés, amelyet Jézus kíván, nem valósul meg egyetlen életfordító elhatározásban: egész életre szóló vállalkozás. Az Újszövetség legmegrendítőbb lapjai közé tartoznak azok a levelek, amelyekben a Jelenések könyvének látnok a lankadó *keresztényeket* buzdítja egy *második* megettérésre (Jel 2,1–3,22). A mi életünkben az „első megettérés” akkor történik, amikor öröklött kereszténységünk öntudatosan vállalt, személyes odaadássá válik: akár valami emlékezetes, megrázó élmény hatására, akár anélkül. „Második megettérésre” szólító alkalom minden lelkigyakorlat, gyónás, sőt a jól végzett esti imádság is.

Hogy az első megettérés után és a meg-megújuló második megettérések között mit jelent *keresztény életet élni*, vagyis Krisztusban élő emberként járni-kelni, azt – Jézus tanítására és példájára figyelve – lassankint tisztázta az Egyház. Ennek során vált el a keresztény életforma mind világosabban egyfelől a pogányok, másfelől a zsidók életformájától. „Krisztus törvényét” (Gal 6,2) azonban nem lehetett paragrafusokból álló törvénykönyvbe foglalni. Az *Újszövetség törvénye: Jézus*. Ezt az élő törvényt őrzi az Egyház, ennek zseniális megvalósítói a szentek, ehhez igyekszik hozzáigazítani az életét minden keresztény ember.

A történelemből tudjuk, hogy egyéni megettérések után az Egyház szavára megettért az egész hellénista-római világ, később pedig a születő középkori Európa fiatal népei. Az evangéliumi életeszmény mélyrehatóan át is alakította az európai népek közgondolkodását. A keresztény erkölcs egy egész társadalom viselkedési szabályává lett.

Az újkort megint az *erkölcsi pluralizmus* jellemzi (latin: *plus* = „több”; *pluralizmus* = „többféle fölfogás egymás mellett élése”). Jó és kevésbé jó, sőt hitvány emberek mindig voltak, de most együtt élnek olyan emberek, akiknek a fölfogásuk is más arról, hogy mi a jó és mi a rossz. Az Egyház nem riadhat meg ebben a helyzetben. Hiszen Jézus szándéka szerint „kovásznak”, „sónak” kell lennie (Lk 13,20–21; Mt 5,13). Az evangéliumot hirdeti, és ma is megettérésre hívja az embereket: a nem-hívőket és a hívőket egyaránt. A *keresztény ember* az Egyház és az emberiség tagjaként él a világban. Krisztus tanítványaként, de épp ezért az igazi emberség

tanújaként is. A mindennapi élet gyakorlati tennivalói közt a hívő ember meg a nem-hívő fenntartás nélkül együttműködhetik a jó célok (igazságosság, művelődés, szabadság stb.) szolgálatában.⁶ A keresztyén embernek nem kell mindenáron azon fáradoznia, hogy környezetét hite igazságáról meggyőzze. Az önmagában is nagy szó, ha az élet egy-egy területén az evangéliumi eszménynek becsületet szerez.

Összefoglalóan

megállapíthatjuk, hogy az erkölcsi rend alapjait *a természetes erkölcsi törvény* az egész emberiség és minden komolyan gondolkodó ember számára megközelíthetővé teszi. Minden erkölcsi rendszer ezekre az alapokra épül. Ezért van meg a szótértés lehetősége a különféle etikai szemléletű emberek között is.

A természetes erkölcsi törvény irányt és medret jelöl ki az emberi élet számára. Hogy ténylegesen hogyan éljünk, azt közelebbről a tételes törvények határozzák meg: a hívő ember számára elsősorban az Ó- és Újszövetségben *kinyilatkoztatott isteni törvény*. Tételes törvényt emberek is hoznak. Az állam törvényeinek a természetes erkölcsi törvényre, az *Egyház* törvényeinek – a természetes erkölcsi törvényen túl – a kinyilatkoztatott isteni törvényre kell épülniük. Kötelező erejüket is onnan veszik.

Az erkölcsi törvényeknek ugyanis *kötelező erejük van*. Minden törvény a törvényhozó alattvalóit kötelezi, amennyiben azoknak módjuk van a törvény megismerésére. A természetes törvény minden embert kötelez, csak azokat nem, akik eszköz használatára képtelenek (mint pl. az egészen kicsinyek, a jog meghatározása szerint a hét éven aluliak). Ezeket természetesen a tételes törvények sem kötelezik. A kinyilatkoztatott isteni törvény kötelező ereje nem terjed ki a nem-hívőkre. Istennek „alattvalói” ők is, de épp az nem világos előttük, hogy a kinyilatkoztatás mögött Isten tekintélye áll.

⁶ Utolérhetetlen művészettel fogalmazza ezt meg *Louis Aragon* A rózsza és a rezedra című költeménye. (Rónay György: Századunk útjain.

3. Az ember erkölcsi személyisége

A lelkiismeret

1. A törvény mindig általános, még Isten törvényei is. *Hogy itt és most nekem mi a teendőm, azt* – természetesen a törvényre figyelve – *a lelkiismeretem fogalmazza meg egészen pontosan.* Ha csak a törvényt: a parancsokat és a tilalmakat figyeljük, azt gondolhatnánk, hogy marad számunkra ezek „között” egy szabályozatlan, erkölcsi szempontból közömbös terület. Valójában egész életünkért, minden tudatos állásfoglalásunkért felelősek vagyunk: az erkölcsi világban nincs közömbös övezet, szabadságidő vagy nyugdíjkorhatár. A parancsok és a tilalmak köztes-területén a lelkiismeret igazít el, egyéni módon, de kötelező erővel. A lelkiismeret mégsem többlet-teher. Ha valaki csak a törvényre figyelne, egész erkölcsi igyekezete gépies, szolgai alkalmazkodás volna. *A lelkiismeret leleményes, személyes kezdeményező erő.* „Az én vezérem bensőmből vezérel! – mondja büszkén József Attila. – Emberek, nem vadak – elmék vagyunk.” Ez az ember személyes szabadságának, erkölcsi személyiségének legmélyebb alapja.

A lelkiismeret *működése kétirányú.* A tettet követő lelkiismeret utólag (esetleg a következményeket latra vetve) jelzi, hogy jót vagy rosszat tettünk-e. Jelentős a jövő szempontjából is, hisz tanulságaira építhetünk. A jó lelkiismeretvizsgálat nem áll meg a múlt értékelésénél, hanem elsősorban a jövőre nyílik. A tettet megelőző lelkiismeret az előttünk álló lehetőségek konkrét erkölcsi tartalmát tisztázza, míg el nem jut a „Tedd ezt! Kerüld azt!” végső és egészen egyértelmű utasításaiig. Amit érett megfontolás után a lelkiismeretünk parancsol vagy tilt, azt tennünk vagy kerülnünk kell: „Szerinte fog megítélni” minket az Isten (Egyház és világ 16).

Hogy *van* lelkiismeret, az az emberiség közös tapasztalata. A pogány költő (Ovidius) szerint a lelkiismeret „Isten szava bennünk” (vö. Róm 2,13–14). Jézus emberkezelő zsenialitásának egyik nagyszerű jele, hogy meg tudta szólaltatni ellenfeleinek vagy belső hazugságokba temetkezett embereknek lelkiismeretét is (Jn 8,7–9,11).

2. A lelkiismeret nevelni való és ugyanakkor elveszthehető képesség, akárcsak érzékszerveink finomsága és megbízhatósága. Törekednünk kell arra, hogy *helyes* legyen, és ne *téves*. Ezt főként úgy érhetjük el, ha utasításait gyakran összevetjük a megismert törvénnyel, ha mások figyelmeztetéseit, tanácsait komolyan vesszük, ha figyelünk önmagunkra, és törekszünk igaz önismeretre. Lelkiismeretünk nevelése szempontjából nagyon fontos, hogy legyen állandó lelkiatyánk. Azon is munkálkodnunk kell, hogy lelkiismeretünk ne legyen *tompa*, hanem *éber* jelezen minden erkölcsi összefüggést. (Vegyük észre például, ha a szavunk valakinek fájdalmat okoz!) A lelkiismeret túlzott, néha beteges érzékenységét, az *aggályosságot* azonban gyógyítanunk kell. Az aggályos lelkiismeretű ember gyóntatója utasítását kövesse, ne a saját beteg lelkiismeretét! Így szokja meg az egészséges gondolkodást.

A lelkiismeretnek egy-egy döntés megfogalmazásához megbízható adatokra és időre van szüksége. Cselekedni csak biztos lelkiismerettel szabad. Aki lelkiismereti kérdésekben nem törekszik bizonyosságra, hanem beletörődik abba, hogy kétes lelkiismerettel éljen, az vétkezik, és saját erkölcsi személyiségét őrli fel.

Egy-egy sürgető helyzetben, ha tanácskérésre, utánajárásra nincs lehetőségünk, rövid fontolgtatással biztossá tehetjük lelkiismeretünket a következő szabályok figyelembe vételével:

a) Kétséges helyzetben mindenkor választhatjuk jó lelkiismerettel a *biztosabb* megoldást. Kötelező is ez, ha valakinek üdvössége vagy élete forog kockán. (Ha például egy orvost beteghez hívnak, el kell mennie, ha a beteg állapota életveszélyes.)

b) Más esetekben választhatjuk jó lelkiismerettel a *könnyebb* megoldást is, ha *komoly valószínűség* szól amellett, hogy nem tilos. (Például nem tudom biztosan, hogy ez vagy az fel van-e adva, és már nincs lehetőségem arra, hogy valakitől megkérdezzem: nem vagyok köteles megtanulni.) Ilyenkor azonban jó legalább utólag ellenőriznünk a döntésünket, és mindenesetre pótolnunk kell, ami szükségeset elmulasztottunk.

c) Kötelesség-ütközés esetén az erkölcsi értékek rangsora, illetőleg a szeretet rendje igazít el. (A természetes törvény előbbre való a tételes törvénynél: pl. beteg szüleim ápolása a vasárnapi misehallgatásnál. A tiltó törvény a parancsolónál, az állapotunkból fakadó kötelesség a pusztán szeretetből fakadó kötelezettségnél. A lelki-szellemi értékek előbbre valók az anyagi értékeknél. – A szeretet rendjében első a házastárs; majd a gyermek, a szülő, a testvér, a rokon és a barát, a hit-testvér, a honfitárs az idegen és az ellenség következik egymás után.) Ha hirtelen kell cselekednünk, és a mérlegelésre nem volt időnk, bármit választhatunk. Lehetőség szerint azonban kerülnünk kell az olyan helyzeteket, amelyek ütköző kötelességek közé állítanak minket.

Az erények

Az élet igen sok és sokféle tényezőből szövődik össze. Egyenként nemigen lehetne mindre figyelni. Lelkiismeretünk nem is külön *eseteket* latolgat, akaratunk döntései sem aprózódnak el. A jó sofőr egyetlen összképben látja mindazt, ami körülveszi, a pillanatok tört része alatt dönt és cselekszik. Erkölcsi személyiségünkben is kialakítható valami iskolázottság, sőt belső lendület, amely a jóra tör, és majdhogynem ösztönös biztonsággal jelzi, és távol tartja a rosszat. Ez az erény: *készség a jónak állandó és a lehetőség szerint könnyű teljesítésére*. Az erény több a jó szokásnál, mert a szokás gépies, az erény azonban újszerű helyzetekben is találékonnyá tesz.

Az erényeket a nevelés és az önnevelés (a jónak következetes gyakorlása) alakítja ki bennünk környezetünknek, főleg a családi körnek példája nyomán és Isten személyiség-formáló kegyelmével. Hogy „derék” ember, „jó” ember váljék belőlünk, hogy „Krisztus lakjék szívünkben... és beteljünk Isten egész teljességével” (Ef 3,14–19): nagyszerű cél, egész életünkön át érdemes dolgoznunk és imádkoznunk érte.

Ugyanakkor épp az evangélium sokszor figyelmeztet arra, hogy életünknek nem az egyetlen és nem is a legeslegfőbb célja a saját erkölcsi személyiségünk építgetése (vö. Egyház és világ 30.). Az igazi keresztény ember *elsősorban mások szolgálatára* törekszik, nem önmaga tökéletesítésére (gyakorlatilag ezek úgysis elválaszthatatlanul összekapcsolódnak). Erényei között pedig fontos helyet foglal el az *alázat* (1Kor 4,7). Ez óvja meg a gögtől, amely minden erényt visszájára fordítana, ez tartja meg a kegyelem erőterében, és ez teszi képessé arra, hogy eredményeit ne önmagának tulajdonítsa.

A végső cél, a hivatás

A rohanó folyóban másképpen mozog egy fadarab, egy tutaj és egy csónak. A fadarab magatehetetlen játékszere a haboknak. A tutajt kormányosa el-ellöki sziklától, zátonyoktól. Következésképpen azonban csak a csónakot lehet kormányozni, amelynek a vízhez viszonyítva önálló mozgása van.

Az események áradatában a lelkiismeret meg az erények erkölcsi személyiségünket azzal teszik „kormányozhatóvá”, szabaddá, hogy *saját célokat* jelölnek ki számunkra, és ezeknek rendszerében önálló erőfeszítésre serkentenek. („Nem-akarásból lelkileg élni nem lehet” – Thomas Mann: Mario és a varázsló.) Erkölcsi fejlődésünkben igen jelentősek azok a lépések, amelyekkel egy-egy fontos érték vagy cél vonzásába beállunk, azzal kapcsolatban hosszabb távon elkötelezzük magunkat. (Pályaválasztás, családalapítás; de hasonló „rangú” döntéssel belebonyolódhatunk a rosszba is, mint Shakespeare III. Richárdja: „gazember leszek”).

A lelkiismeretnek és az egész erkölcsi személyiségnek legfontosabb döntése annak meghatározása, hogy ki mit fogad el egész élete *végső céljának*. Minden ember boldogságra termett. Ekörül nincs helye tétovázásnak, választásnak. Azt azonban kinek-kinek tisztázni kell, hogy mitől várja boldogság-igényének beteljesedését.

Némelyek *az emberen kívül álló javakban* (gazdagság, hírnév, hatalom) keresik a boldogságot. Pedig könnyű belátni, hogy mindez inkább csak eszköz más, nagyobb értékek megszerzésére, vagy épp a közösség szolgálatára. Mások úgy gondolják, hogy *a test vagy a szellem javai* boldogítanak (egészség, erő, gyönyör, kábítószer okozta mámor, művészi alkotó munka, tudás). A pillanat öröme azonban nem boldogság, legföljebb annak ígérete (vagy hazug pótléka). Igazi boldogságot pedig még a maradandó testi vagy szellemi javakban is csak akkor találunk, ha megoszthatjuk őket másokkal. Senki sem lehet egyedül boldog. Ezért a legnagyobb boldogság az odaadás, *a szeretet* öröme. Ám az emberi szeretet mindig határolt (időben is, mélységben is – vö. Nemes Nagy Ágnes: A szomj). Boldogság-igényünk igazi beteljesedése tehát *csak Isten örök életet nyitó szeretete* lehet. „Magadnak alkottál minket, Isten, és nyugtalan a szívünk, amíg meg nem nyugszik benned.” (Szent Ágoston)

Az élet végső céljának effajta föltárása még csak elméleti jellegű. A szeretet útján előre haladó embernek el kell jutnia annak személyes, mind élményszerűbb fölfedezéséhez, hogy személyesen számon tart és szeret minket az Isten. Atyánk, aki nevünkön szólít, és valóban akar boldogságunk lenni (vö. Babits: Zsoltár férfihangra).

Isten nemcsak *közös végső célt* tűzött ki mindnyájunk elé, hanem külön hivatást is szánt mindenkinek. Egész életünk erkölcsi tartása fordulhat azon, törekszünk-e elszántan hivatásunk tisztázására, vállaljuk-e, tudunk-e hűségesek maradni hozzá. Súlyosan hibázik, aki épp az életformáló nagy döntések alkalmával elsősorban anyagi vagy más kisszerű szempontokra figyel (társadalmi megbecsülés stb.). Normális esetben a hivatás (burkolt, de mégis egyértelmű) felismerésének ideje az ifjúkor. Az evangélium azonban arra figyelmeztet, hogy Isten némelyeket később állít be hivatásuk munkálásába (Mt 20,1–16).

A Szentírás sokszor beszél arról, hogy személyes hivatásunk megtalálására, vállalására és közhasznú betöltésére főként a Szentlélek ajándékai képesítenek. Ezeknek száma igen nagy, elnevezésük, rendszerezésük a Szentírásban igen változatos (vö. 1Kor 12).

Az erkölcs: közügy

A lelkiismeret működésének és az erkölcsi személyiség kibontakozásának közösségi vonatkozásai is vannak. Ezért nagyon jelentős a *nevelés* (vö. a II. vatikáni zsinat határozatai közül: Nevelés 1). Nagy felelősség hárul mindazokra, akiknek *példáját, tanácsát, parancsát* sokan követik. A *tömegkommunikációs* eszközök robbanásszerű fejlődése jelentős mértékben megnövelte a közvélemény formálóinak erkölcsi felelősségét (vö. a II. vatikáni zsinat nyilatkozatával: Hírközlő eszközök 4). De a felelősség fordított irányban is érvényes: jól meg kell gondolnom, kinek a tanácsára hallgatok, példájára figyelek, és nem szabad engednem, hogy az információ-özön, amely kíváncsiságomat mindig új érdekességekkel igyekszik lekötni, elszoktasson az önálló lelkiismereti állásfoglalástól.

Mindebből elsősorban nem elriasztó figyelmeztetést kell kiolvasnunk. Főlemelő tudat, hogy a lelkiismeret világossága: közügy. Az egymásért való felelősség teher ugyan, de tartást ad, mint kötélháncosnak a súlyzóit (vö. Dán 12,3; Mt 18,20).

4. Tetteink

Az ember tettekre teremt. Tetteinkkel alakítjuk a világot, általuk kapcsolódunk a közösség életébe, saját életünk irányát is velük alakítjuk. *Erkölcsei szempontból ki-ki annyit ér, amennyit a tettei érnek.* Jézus szava: „Nem mind, aki mondja nekem: Uram, Uram! – jut be a mennyek országába. Csak az, aki mennyei Atyám akaratát teljesíti.” (Mt 7,21; vö. 7,24–27) Természetesen sokszor már tett-értékű a kimondott szó is, sőt alkalomadtán az is, ha valaki céltudatosan tartózkodik attól, hogy valamit kimondjon vagy megtegyen (Babits Mihály: „Van némaság, amely messze hallik”; vö. 1Kir 19,18). Gondolataink, érzéseink, álmaink világa azért jelentős (Mt 5,28), mert belőlük születnek tetteink. Egyértelmű erkölcsi súlya a tettnek van – meg a mulasztásnak, vagyis annak, ha nem használjuk fel a tette nyíló alkalmát, a határok közé szorított életidőt (Jn 9,4–5). Jézus az ítélet napján tetteink és mulasztásaink szerint méri meg életünk értékét (Mt 25,31–46).

A beszámíthatóság

Ahhoz, hogy egy-egy tettünknek erkölcsi súlya legyen, *beszámíthatónak* kell lennie. Az a tett beszámítható, amit tudatosan és szándékosan visz végbe az ember. Az ilyen tettért és előrelátható következményeiért *felelősek* vagyunk.

Csökkenti, meg is szüntetheti a beszámíthatóságot minden, ami akaratunkat megköti, vagy tudatunkat tompítja.

Kívülről: megszünteti az erőszak, csökkenti a megfélemlítés.

Belülről: csökkenti a heves vágy és szenvedély (ha nem magunk ébresztjük) és a megszokás (ha tőlünk telhetően küzdünk ellene);

csökkenti vagy megszünteti az öntudat részleges vagy teljes hiánya (például félálomban – hipnotikus állapotban);

teljesen megszünteti a tett erkölcsi megítéléséhez szükséges tudás hiánya (ha nem tehetünk róla).

Az erkölcsi minősítés tényezői

A beszámítható cselekedet *erkölcsi minősége*, azaz jó vagy rossz volta három tényezőtől függ. Attól, hogy *mit*, *miért* és *milyen körülmények között* teszünk. Ezeket tárjuk fel akkor, ha egy cselekedetet jellemezni, ismertetni akarunk. Például a gyónásban: „Goromba voltam (*mit* tettem) – anyámmal szemben (súlyosbító *körülmény*) –, de nem akartam neki fájdalmat okozni (*miért*, illetőleg miért nem).”

A három tényező közül legnagyobb súlya *a célnak* van; de jónak csak akkor mondunk egy cselekedetet, ha *mindhárom szempontból* kifogástalan. Ősi erkölcsi elv: a jó cél sem szentesíti a bűnös eszközt. (Lehet azonban jó az a tett, amelyből nemcsak jó származik, hanem *mellesleg* elháríthatatlan rossz következmények is adódnak, ha ezeket nem keressük, csak kénytelen vállaljuk: például egy vasúti katasztrófát valaki csak úgy tud megakadályozni, hogy közben biztosan életét veszti.)

5. A bűn

Mi a bűn?

Az erkölcsstan alapfogalmai közt tárgyalnunk kell a bűnről is. Ha a bűnnek egyszerűen az *erkölcsi törvény tudatos és szándékos megszegését* nevezzük, akkor habozás nélkül kimondhatjuk, hogy ez a világban, az emberi életben meglehetősen gyakori. Komolyan kell azonban vennünk, hogy tetteink *közvetlen normája nem az erkölcsi törvény, hanem a lelkiismeretünk*. Viszont sok „bűnös”, akit a társadalom, esetleg a bíróság is – okkal – elítél, ártatlannak vallja magát. A törvényt megszegte, de lelkiismeretével nem került szembe tettének elkövetésekor. Sőt azt állítja, hogy akkor nem cselekedett volna lelkiismerete szerint, ha a törvényt teljesíti. Ha ez a mentség igaz, és ha minden bűnre áll, akkor nem beszélhetünk többé bűnről, csak tévedésről (a nagy görög bölcselek közül Szókratész valóban így gondolkodott).

Ám a törvénszegő ember maga sem mindig érzi ártatlannak magát. Rá-ráeszmél arra, hogy valamely tettének elkövetésekor szembekerült nemcsak a törvénnyel, hanem a lelkiismeretével is. De vajon nem tévedés-e ez az utólagos büntudat? Nem azt jelenti-e a lelkiismeret-furdalás, hogy egy-egy bűnös tett elkövetése után más szemmel nézzük a tett erkölcsi értékét, mint elkövetése előtt vagy elkövetésekor? Vajon legalább a cselekvés pillanatában nem győzi-e meg mindenki önmagát arról, hogy helyesen cselekszik, mert kivételes helyzetben van, mert oka van a lázadásra, esetleg oly gyöngé, hogy képtelen a jóra? Az evangéliumi példabeszédben szereplő tékozló fiú is csak utólag érezte bűnösnek magát. Tettének elkövetésekor úgy gondolta, hogy joga van ahhoz, amit tesz, sőt talán hőstettnek képzelte vállalkozását. S ha így volt, vétkezett-e valóban? (Lk 15,11-32).

Napjainkban sokan (például az egzisztencialista Jean-Paul Sartre) valóban azt állítják, hogy az erkölcsi törvények megszegése miatt senkinek sincs oka lelkiismeret-furdalásra, szégyenkezésre. Bünt még az sem követett el, aki később bűnösnek gondolja magát. Nem kell tehát bűnétől szabadulást keresnie, elég, ha jobb belátásra tér, megváltozik, esetleg helytelen tetteinek következményeit jóvá teszi.

A keresztény ember, mint minden fontos kérdésben, itt is Jézustól vár megoldást. Jézus pedig *komolyan vette az emberek bűnbánatát*, sőt tapintatos, de nagyon komoly szóval akart is bűnbánatot ébreszteni az emberekben („Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát?” Lk 22,48). Tőle tudjuk egészen bizonyosan, hogy büntudatunk nem (vagy legalább nem mindig) csalódás. Amikor rosszat tesz valaki, valóban el-elborítja lelkiismeretét a „hamis tudat” sok hordaléka. De a lelke legmélyén többnyire mégis megszólal az „isten szava”, és jelzi az igazi tenni- és kerülnivalót. Nem utólagos csalódás, hanem szomorú tény, hogy az ember jobbik önmagával is szembekerülhet, és megtagadhatja azt az erkölcsi eszményt, amelyet pedig lelke mélyén vonzóan és kötelezőnek ismer el. Ilyenkor követ el bűnt. Ezért a bűn nem egy idegen, ránk erőszakolt törvény hősies elutasítása, hanem *hűtlenség önmagunkkal szemben és a lelkiismeretünkben gyöngéd hatalommal megszólaló Istennel szemben*.

Jézus azt, akit bűnbánatra akart indítani, rendszerint a saját lelkiismeretével állította szembe („aki bűn nélkül van közületek, az vesse rá az első követ” Jn 8,7), és legtöbbször rögtön elvezette Isten kegyelmének, megbocsátó szeretetének színe elé (Zakeus házában például kimondta: „az Emberfia azért jött, hogy keresse és üdvözítse, ami elveszett” Lk

19,10). Ő az, aki „elveszi a világ bűnét” (Jn 1,29). Nem „eltussolja”, nem „fölhánytorgatja”, hanem elveszi.

A kinyilatkoztatás azt tanítja, hogy a bűn minden rossznak forrása a világon. Azt a primitív igyekezetet azonban, amely mindenáron közvetlen kapcsolatot keresett a bűn és a konkrét fizikai rossz között, Jézus gondosan elhárította (például a vakonszületett esetében: Jn 9,2–3; vö. már az Ószövetségben Jób könyvének tanulságával!).

A bűn fajtái

Bűnt a szó szoros értelmében az követ el, aki súlyos dologban, tudatosan és szabadon szembefordul a lelkiismeretében megszólaló isteni akarattal. Az ilyen ember „bűnének zsoldja a halál” (Róm 6,23). Ezért szoktunk *halálos bűnről* beszélni. Ha valaki nem egészen tudatosan vagy nem teljes szándékkal vagy nem súlyos dologban tett rosszat, *bocsánatos bűnt* követett el. Ha jelentéktelen dologról van szó, eleve valószínű a komoly erkölcsi mérlegelés hiánya. A bocsánatos bűnök a tökéletességre törekvő embert is végigkísérik egész életén. Miattuk kell naponta kérnünk: „Bocsásd meg a mi vétkeinket!” (Mt 6,12). Semmiképpen sem kicsinyelhetjük le azonban őket: képtelenség volna, ha valaki csak a *halált* próbálná kerülni, a *betegséget* nem. A bocsánatos bűnök erkölcsi súlya különböző. Vannak köztük igen jelentős bűnök, amint egy betegség is lehet veszélyes vagy kevésbé jelentős.

Tárgya szerint a bűn annyiféle, ahány erkölcsi érték van. Sőt kétannyi: mert a jó „mértéke” ellen *hanyagsággal* is, *túlzással* is lehet vétetni (pazarlás – fukarság; gyávaság – vakmerőség).

Van bűnös *tett*, és van bűnös *mulasztás*.

Vannak *belső* és *külső* bűnök. A belső bűn a lélekben zajlik le, ha valaki akaratával hozzájárul ahhoz, hogy képzeletét, érzéseit rossz indulatok, vágyak töltsék be (pl. a bosszúállás vágya), és ahelyett, hogy szabadulni próbálna tőlük, kedvét akarja tölteni a velük való foglalkozásban. Jézustól tudjuk, hogy a belső bűn is lehet igen súlyos (pl. Mt 5,28).

Idegen bűnnel vétkezik, aki részt vállal más bűnében: bűnt parancsol, tanácsol, dicsér vagy elnéz; komoly ok nélkül bűnveszélynek tesz ki mást; a bűnöst bűnében segíti vagy oltalmazza („falaz”). Az előljáró már akkor is bűnrészes, ha nem iparkodik megakadályozni alárendeltjeinek bűnét.

A bűnök külön csoportja a *Szentlélek elleni bűnök*. Lényegük az ellenállás Isten kegyelmével szemben (például a megátalkodás a rosszban). A Szentírásan alapszik az úgynevezett *égbekiáltó bűnök* megkülönböztetése (gyilkosság, az igazságos munkabér visszatartása stb.). Hagyományos a *hét főbűn* csoportba foglalása. A *fő* itt „forrás”-t jelent. Ezek a bűnök tudniillik nem a legsúlyosabbak, inkább a forrásai minden más bűnnek (kevélység, fösvénység, bujaság, irigység, torkosság, harag és restség a jóra – a hét „P” Dante Isteni színjátékában⁷).

Az egyes bűnökből bűnös *szokások* alakulhatnak. Akin ezek elhatalmasodnak, annak könnyen eltompul a lelkiismerete, és végül igazolni igyekszik a rosszat (vö. Róm 1,32). Az ilyen ember „közveszélyes”, mint a kormányozhatatlan hajó.

⁷ Purgatórium 9,112.

A bűn és a keresztény ember

A Szentírásból tudjuk, hogy a bűn eszméje először nem az emberben született meg. Ma is kísértések sodornak bűnbe. Ezeket sohasem tudjuk teljesen kiküszöbölni az életünkből (hiszen még Jézust is megkísértette a gonosz lélek: „Hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, de bűnt nem követett el” – Zsid 4,15; vö. Mk 1,12–13 és a párhuzamos helyek). Lehetőség szerint kerülnünk kell őket.

Az Újszövetségből tudjuk, hogy az első keresztények egy ideig azt hitték, hogy a Krisztusban hívő ember nem vétkezhetik, hiszen „meghalt a bűnnek” (Róm 6,2). Az elbizakodottság, naivság kaput nyit a kísértéseknek. Ettől már Jézus is óvott (Lk 11,24–26). Ugyancsak ő rámutatott a leghathatósabb védelemre: „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek!” (Mk 14,38).

A kísértés legmegejtőbb csalása az a látszat, hogy a rossz elkerülhetetlen, ki vagyunk szolgáltatva neki. Ezzel szemben Szent Pál biztatására gondolhatunk: „Hűséges az Isten, erőtkön felül nem hagy megkísérteni, hanem... a szabadulás lehetőségét is megadja, hogy kibírjátok” (1Kor 10,13).

A keresztény ember nem él a bűn vonzásának bűvöletében, hanem Istenre figyel. Ezért az élete pozitív élet: a jó hatalmát hirdeti és tanúsítja, nem a rosszét. Szent Pál szava: „Ne engeddd, hogy legyőzzön a rossz, hanem te győzd le a rosszat jóval!” (Róm 12,21). A kerékpáros is akkor ül legbiztosabban a gépén, ha haladni igyekszik.

Az ellenünk elkövetett bűnökkel szemben legfőbb kötelességünk a *megbocsátás*.⁸ Ez szinte az egyetlen parancs, amelyet Jézus mindenáron számon kért azoktól, akik hozzá tartoznak. A keresztény ember megbocsátása nem megalkuvás, kiegyezés a rosszal. Inkább a leghatékonyabb küzdelem ellene, hiszen Isten irgalmának erőit juttatja a világba, az emberek szívébe.

⁸ Lk 17,3–4: „Ha vét ellened testvéred, fedd meg; de ha megbánja, bocsáss meg neki! Ha hétszer vétkezik is naponta ellened, és hétszer fordul hozzád azzal, hogy „Bánom”, bocsáss meg neki!” – Vö. Mt 6,12.14–15; 18,21–22; Mk 11,25–26; Lk 23,34.

Második rész. „Szeresd Uradat, Istenedet...”

6. A hit

A hit alapvető jelentősége

Abban az embereszményben, amelyet a Szentírás rajzol elénk, a hit nem egy értékes vonás, mondjuk: egyik fontos erény a többi közt, hanem páratlan, alapvető jelentősége van. Megmutatkozik ez már az Ószövetségben. Ábrahám történetéből (Ter 16,5) és Habakuk próféta szavából (Hab 2,4) kiderül, hogy *az embert hite teszi kedvessé Isten előtt*.

Jézus is hitet kívánt azoktól, akik hozzá fordultak. Azokkal tett csodát, akikben hitet talált (Lk 17,19; Mt 15,28; de Mt 13,58). A bűnös asszonynak hite miatt bocsátott meg (Lk 7,50). Tanítványainak pedig azt ígérte, hogy hacsak akkora hitük lesz is, mint egy mustármag, csodákat tehetnek (Lk 17,5–6). Semmi más erényhez nem fűzött hasonló ígéretet. Szent Pál tehát Jézus szándéka szerint írhatta a Galatákhöz: „Tudjuk, hogy az ember nem a törvény tettei által igazul meg (vagyis válik kedvessé Isten előtt), hanem a Jézus Krisztusba vetett hit által” (Gal 3,16). A zsidókhöz írt levél ezért sorolja föl a hit hőseiként az üdvösségtörténet nagyjait, végezetül a legnagyobbra, Jézusra mutatva, mint a „hit szerzőjére és bevezetőjére” (Zsid 11,1–12,13).

Mindenképpen meglepő a hitnek ez a megkülönböztetett szerepe, még inkább az, hogy Szent Pál nemcsak kiemeli a hitet a törvény tettei közül, hanem szembe is állítja velük. Mi hát a hit, és miért ilyen páratlan jelentőségű?

A mai ember, ha a hit szót hallja, a megismerésnek egy sajátos formájára gondol. Közhasználatú az a meghatározás, hogy hinni annyi, mint egy tekintély szavára igaznak tartani olyasmit, aminek igazvoltáról magunk nem tudunk megbizonyosodni. Többféle hit van tehát: aszerint, hogy *mit* és *kinek* hiszünk el.

A Szentírás és maga Jézus nem egészen ilyen értelemben használta a hit szót. Már az is figyelemre méltó, hogy nem beszélnek ilyen vagy olyan hitről, és a hívővel nem a más hitűt, hanem egyszerűen a nem-hívőt állítják szembe. A hit az ő számukra nem pusztán a megismerésnek egy sajátos módja, hanem az ember tanítványi figyelme, gyermeki bizalma, amellyel megnyitja a szívét a kinyilatkoztató Isten, a mennyei Atya előtt.

A megtérésről tanultunk már. Jézus szerint megtérni annyi, mint a nem-hívők közül a hívők sorába lépni. *A hit tehát odaadás, amellyel a hozzánk forduló Istenre bízunk önmagunkat*. Nem tétlenül, de úgy, hogy önmagunknál sokkalta fontosabbnak ismerjük el őt. Ezért tanítja Szent Pál, hogy a hit nem fér össze a tetteinkkel való dicsekedéssel. Aki hisz, teszi a jót, de nem a teljesítményére büszke ember szorongásával és kemény igyekezetével, hanem szinte önfeledten, Istenre figyelve. Ennek a hitnek nagyszerű megvalósítói azok, akiket az írás hitük miatt magasztal (Ábrahámtól a boldogságos Szűzig), és nagyon is érthető, hogy épp ez a hit az alapfeltétele annak, hogy Isten kegyelme bennünk munkálkodjék: hisz ez nyitja meg az embert Isten előtt.

A hit élete bennünk

Hitünk felelet Isten kinyilatkoztatására, amely Jézus Krisztusban teljesedett be: „Hallásból ered, a hallás pedig Krisztus igéjéből” (Róm 10,17). Ez a kinyilatkoztatás az Egyház igehirdetése által jut el hozzánk (Róm 10,14; 1Kor 1,21). De ahhoz, hogy higgyünk, a kegyelem belső világosságára is szükségünk van (Vö. 2Kor 4,6).

A gyermekkorában megkeresztelt és keresztény nevelésben fölnövekvő ember az Anyaszentegyház hívő közösségének tagjaként, személyiségének kibontakozásával párhuzamosan, lassanként jut el odáig, hogy a hit saját, *személyes tette* legyen (út a *hiszünk-től* a *hiszek-ig*).

A hit nem holt birtok, mint egy gondosan megszerzett és elraktározott ismeret. Él, története van bennünk. Növekedhetik, de az elsorvadás veszélye is fenyegeti. Jézus így korholta az apostolokat: „Mít féltetek, kicsinyhitűek!” (Mt 8,25–26). Hitünk szilárdságáért, növekedéséért *imádkoznunk* kell; esetleg az evangéliumi ember szavával: „Hiszek, Uram, segíts hitetlenségemen!” (Mt 9,23) *Művelnünk* is kell a hitünket, jó tanítványként: időt, szellemi erőfeszítést nem kímélve (Lk 2,19; Ef 3,14–19). *Komolyan kell vennünk*: mindent a hit mértékével kell mérnünk életünkben (Mt 13,44–46). Nagyon fontos, hogy *tettekre váltsuk*, különben elsatnyul (Lk 11,27–28; Mt 13,3–5,18–23). Jó, ha többször *felindítjuk* magunkban, hogy naponta újra vállalt odaadás maradjon, ne váljék pusztá hiedelemmé. (Vö. 2Tim 1,12: „Tudom, kinek hittem, és bizonyos vagyok...”) Szükség esetén *meg kell vallanunk* (olyankor, ha meg nem vallása a hittagadással volna egyértelmű, vagy sokakat megingatna hitükben, megerősítene hitbéli tévedésükben). Megtagadnunk pedig sohasem szabad (Mt 10,32–33; 1Kor 12,3). A magunk módján részt kell vennünk a hit terjesztésében (Isten „igazságának munkatársaiként” 3Jn 8; vö. 1Tesz 1,7–10). Ezt igen sokszor nyomatékozza a II. vatikáni zsinat (Egyház 33,35; Missziók 36,41; Világi apostolkodás 6). A „világtól”, vagyis a nem-hívőkkel folytatott komoly párbeszédétől *nem kell féltelnünk* a hitünket (vö. 1Jn 5,4), de a *hitellenes kísértéseket* a lehetőség szerint kerülnünk kell; semmiképpen sem kereshetjük könnyelműen (Sir 3,27).

Bűnök a hit ellen, felelősségünk a hittel kapcsolatban

Mindezek meggondolása után komolyan kérdésessé válik előttünk a *nem-hívők* helyzete. A zsidókhhoz írt levél tömör megállapítása szerint: „hit nélkül nem lehet (Istennek) tetszeni” (11,6). A nem-hívő bizonyosan súlyos bűnt követ el akkor, ha a kinyilatkoztatást jobb belátása ellenére, mintegy az igazság ellen tusakodva utasítja el. Az ilyen emberre áll Jézus szava: „Aki nem hisz, már megítéltetett” (Jn 3,18). A valóságban gyakoribb az, hogy valaki azért nem hisz, mert nem jutott el hozzá figyelmet keltő, hitelt érdemlő módon Isten szava. Az is lehetséges, hogy egy-egy ember – esetleg hosszú időn át – nem kapja meg a hit kegyelmét. Az ilyen ember semmiképpen sem bűnös, hiszen tetteinek normája a lelkiismeret.

Ezen a ponton mutatkozik meg, hogy a keresztény életeszmeny és a pusztán emberi etika közt mélyreható különbség van. Erkölcsi szempontból annyit ér az ember, amennyit a tettei érnek. De egy sok gyarlósággal küszködő hívő – hitünk szerint – közelebb van Istenhez, mint egy erkölcsi szempontból tökéletesebb nem-hívő (mindamelllett a társadalmi életben az utóbbit kellene felelős állásba ajánlanunk).

Az etikai rend és a hit mégsem válik el teljesen egymástól. A hívő hite nem lehet őszinte, ha nem küzd elszántan hibái ellen. A nem-hívő életébe pedig „észrevétlenül (önmagá számára is észrevehetetlenül!) beleszövődhetik a hit, ha őszintén keresi az

igazságot, és hősiiesen vállalja a szeretet követelményeit⁹ (Karl Rahner: „anonim keresztények”). Jézus az örök élet jutalmát a szeretetből fakadó tettekhez kötötte (Mt 25,31–46).

A nem-hívótól különbözik a *hitét elhagyó ember*. Ő sem vétkezik, ha lelkiismeretének parancsára, az őszinte igazságkeresés igényével teszi meg ezt a súlyos lépést. Ez különösen olyankor lehetséges, ha fejletlen, nem felnőtt meggyőződéssel vállalt hitet hagy maga mögött. Aki azonban haszonlesésből vagy félelemből hagyja el hitét, az súlyosan vétkezik: rá vonatkozik a zsidókhöz írt levél mondata (12,25).

Eretneknek azt nevezzük, aki „válogat” a kinyilatkoztatott igazságok között. Az ilyen nem hisz igazán: a tanítvány odaadása nincs meg benne. Más a helyzet akkor, ha valaki jóhiszeműen fogadja el Krisztus igazságaként egyik vagy másik olyan keresztény közösség tanítását, amelyik a katolikus Egyház teljes közösségétől elkülönült. Ezeknek hite valóságos természetfölötti értékű; a keresztség által Krisztusba épültek, és „bizonyos – bár nem teljes értékű – közösségi kapcsolatban vannak a katolikus Egyházzal” (Ökumenizmus 3).

A *kétkedés* csak akkor bűn, ha szándékos, vagyis ha valaki nem is igyekszik megszabadulni tőle, nem keresi komolyan a hittel kapcsolatos nehézségeinek megoldását. Egyébként a mai világban, a hívők és nem-hívők mindennapos egymás mellett élése miatt természetes, hogy a hívők hite és a nem-hívők elutasítása egyaránt kételyeket vet föl: a hívő a hittől való eltántorodás, a nem-hívő a hit kísértésében él. A hit fejlődésének útja a fölmerülő kételyeknek nem elfojtásán, hanem megoldásán át vezet.

A *hitközömbösség* azt hirdeti, hogy nem számít, hívő vagy nem-hívő az ember, csak becsületes ember legyen. Aki ezt komolyan állítja, semmibe veszi Isten szavát (akkor „Krisztus hiába halt meg” Gal 2,21). A hitközömbösség azonban nem azonos a vallási türelemmel, és elutasításából nem következik a vallási türelmetlenség (vö. II. vatikáni zsinat: Vallásszabadság 9–10).

A hit ellen vét az is, aki túri, hogy hitét emberi elemek *eltorzítsák*, és ahelyett, hogy Krisztusra vagy az Egyházra figyelne, „emberi hagyományokat” emel minden fölé. Emiatt korholta Jézus a farizeusokat (Mk 7,9–13; vö. Mt 15,3–9).

⁹ Vö. 1Jn 4,7.

7. A remény

A hit és a remény kapcsolata

Isten megszólított minket: szavára hittel figyelünk. De a kinyilatkoztatás már az Ószövetségben *ígérettről ígéretre* vezette a hívő embereket. Isten ígéretei mind Krisztusban teljesülnek (2Kor 1,20). Részben már be is teljeselek – Jézus föltámadásában; részben még ezután fognak beteljesedni – Jézus második, dicsőséges eljövetelkor, amikor vele együtt mindnyájan föltámadunk, és részesei leszünk Isten örök életének mint „Istennek örökösei, Krisztusnak örökostársai” (Róm 8,17). A hitnek ezért édestestvére a remény, amellyel bizakodva és tevékenyen várjuk Isten ígéreteinek végleges beteljesedését személyes sorsunkban és az emberiség életében egyaránt.

A remény, legalább valamiféle emberi reménykedés, a köznapi életben is nélkülözhetetlen. Aki azt gondolja, hogy már mindent elért, annak nincs más tennivalója, mint hogy „megnyugodjék, egyék, igyék, és élvezze az életet” (Lk 12,19); vagy másfelől aki elveszett embernek képzelet magát, és bele is törődik abba a gondolatba, hogy őrajta már semmi sem segíthet, az nyugnek érzi az életét, és a belső üresség kínzó élményéből többnyire a pillanat nyújtotta élvezetben keres menekülést.

Azok az *emberi remények* azonban, amelyek ettől az állapottól megmenthetnének, újra meg újra csalódásnak, illúzióknak bizonyulnak.

Az ember végül homokos
szomorú, vizes síkra ér,
szétnéz merengve és okos
fejével biccent, nem remél

– írja József Attila (Reménytelenség). Korunkban ezért próbál több író és bölcselelő épp a kétségbeesésből, a reménytelenség hősi és tudatos vállalásából erőt meríteni az élet küzdelmeinek végigvívásához (Albert Camus: Sziszüphosz mítosza).

A *keresztény remény* épp ott ível magasra, ahol az emberi remények illúzióknak bizonyulnak: a halál közelében, a történelemben munkálkodó rossznak színe előtt. Hiszen annak ígéretére épül, „aki életre kelti a holtakat, és létre hívja a nemlétezőket” (Róm 4,16–22), és akinek ereje a „kereszt gyöngeségében” mutatkozott meg (1Kor 1,25). Ahogyan hit csak egyféle van a Biblia szerint, úgy reménynek is csak ezt a húsvéti hitből fakadó reményt nevezi Szent Pál. A Krisztust nem ismerőkről úgy beszél, mint „akiknek nincs reményük” (1Tesz 4,13; Ef 2,12; vö. „senki sem fogadott fel minket” Mt 20,7).

A reményben végső soron az örök üdvösséget és az emberiség történelmének nem evilági beteljesedését várjuk bizakodva Istentől. De emellett mindazt, amire a célhoz vezető vándorutunkon szükségünk van: a megszentelő és a segítő kegyelmet, sőt még földi javakat is: egészséget, mindennapi kenyeret stb. (Mt 6,33). A keresztény reményben élő ember tudja, hogy nincs egyedül a megoldani való gondjaival. „Ha Isten velünk, ki ellenünk? Ő tulajdon Fiát sem kímélte, hanem odaadta mindnyájunkért. Hogyan ne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?... Ki ragadhatna el minket Krisztus szeretetétől? Nyomor vagy szükség, üldöztetés vagy éhínség, ruhátlanság, életveszély vagy kard?... Mindezekben diadalmaskodunk őáltala, aki szeret minket” (Róm 8,32–37).

A keresztény remény vizsgálatakor számot kell vetnünk azzal is, hogy napjainkban, a könnyen elpattanó emberi reményeken meg a kétségbeesés Sziszüphosz mítoszában túl, sokakat éltet az emberiség *haladásának* reménye. Ez a keresztény reménynek „laicizált”, a hit talajáról leválasztott utóda. Sokszor fölmerül az a kérdés: mi a keresztény remény viszonya ehhez a földi, de az egyén életén túlmutató reményhez?

A haladásban való emberi bizakodástól a keresztény remény távlatai két döntő mozzanatban térnek el. Egyrészt a keresztény ember *személyes üdvösséget* is remél, nemcsak az emberiség sorsának beteljesedését. Másrészt az emberi *történelem lezáródását nem evilági erők győzelmétől* várja, hanem Isten *kegyelmi beavatkozásától*. A keresztény ember számít arra, hogy míg a világ világ, működni fog benne a „gonoszság titka” (2Tesz 2,7). Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne venné komolyan a fejlődésért vállalt emberi erőfeszítéseket, és ne igyekeznék belőlük egész odaadással kivenni a részét. Az emberi reménynek nem lerombolásán, hanem elmélyítésén, kitágításán fáradozik. (Ez az „Egyház és világ” központi mondanivalója!)

A remény életformáló hatalma

A keresztény remény Isten hatalmas jóságának megtapasztalásából ered. Az ó- és az újszövetség választott népe megtapasztalta Isten „nagy tetteit”, köztük a legnagyobbat is, a „húsvéti eseményt”. Ezekre „emlékezünk”, és ezek összefüggésében értelmezzük saját életünk eseményeit is (vö. Babits M.: Zsoltár férfihangra). Aki ezt nem teszi, abban elsorvad a remény.

A remény a keresztény ember *belső függetlenségének* alapja: az anyagiasságnak meg a napjainkban annyira divatos teljesítmény-hajszának sodrából szabadítja ki az embert, és az „imádságos munka – munkás imádság” stílusára nevel. Életformáló hatalma főként megpróbáltatások: betegség, szenvedés, halál közelében mutatkozik meg. (Vö. Világi apostolkodás 4.)

A reményből táplálkozik a keresztény ember életét átható *derű* (Róm 12,12; Szalézi Szent Ferenc: „Ha egy szent szomorú volna, szomorú egy szent volna!”). A remény a forrása az evangéliumi alázatnak is, mert arra indít, hogy „ne törtessünk kihívóan, egymásra irigykedve hiú dicsőség után” (Gal 5,26). Belőle fakad a *szelídség és a türelem* (Ef 4,1 skk.), hiszen aki a reményben él, az mindenkit Isten kegyelmének erőterében szemlél.

A keresztény reménnyel összeegyeztethetetlen a kétségbeesésig fokozódó *kishitűség*, amelyet sokan lázas és kapkodó tevékenységgel lepleznek; a saját teljesítményekkel, vagyonnal, tehetséggel büszkélkedő *önteltség*; de *az a vakmerő vagy hazug remény* is, amely tétlenül mindent Istenre hárít, és nem hajlandó a kegyelemmel együttműködni, illetőleg annak elébe dolgozni. Ez az *istenkísértés* (vö. Mt 4,7).

8. A szeretet

Felelet Isten szeretetére

Isten kinyilatkoztató szóval fordult hozzánk, ígéretekkel nyitott jövő elénk. A kinyilatkoztatásból az derül ki, hogy „szeretet az Isten” (1Jn 4,8). Ígérni sem kisebbet ígért, mint önmagát. Jövönk: az Isten. A kereszténység – Karl Rahner fogalmazása szerint – az „abszolút jövő” vallása.

Ha Istennek csak saját létezésünket, a világ javait stb. köszönhetnénk, akkor is sokkal tartoznánk neki. Ő azonban mérhetetlenül többet ad nekünk, amikor szeretettel fordul hozzánk. Erre csak egyféle válasz lehetséges: ha mi is szeretjük őt. „Szeressünk tehát, mert Isten előbb szeretett minket!” – írja Szent János (1Jn 4,19). Ebből érthető Jézus *főparancsa* (Mt 22,36–37; Mk 12,28–30).

Hogy mit jelent Istent szeretni, arra Jézus látható példát adott gyermekkorától a Getszemáni-kertig és a Golgotáig („Nem tudjátok-e, hogy Atyám dolgaiban kell lennem?” Lk 2,49; „Atyám, ha lehetséges, vedd el tőlem ezt a kelyhet, de ne az én akaratom teljesejék, hanem a tiéd!” Lk 22,42; vö. Jn 4,34; „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet” Lk 23,46). Már a hit és a remény is odaadást jelent. Aki szeret, az kilép önmagából, nem a maga javát keresi, hanem azét, akit szeret; mindent az ő szemével lát, rá vonatkoztat. Erre „sürgött minket Krisztus szeretete, ... hogy aki él, ne önmagának éljen, hanem annak, aki értünk meghalt és föltámadt” (2Kor 5,14–15).

Vannak, akik azt gondolják, hogy a szeretet méltatlan az emberhez, megalázó csapda, amit mindenáron kerülnünk kell (J.-P. Sartre). Ha Isten szeretet, akkor az ember is szeretetre teremt, abban jut el létének csúcsára: az odaadásban találja meg önmagát. Ezt a barátság, szerelem, szülői szeretet stb. síkján sokan átélték, meg is fogalmazták. A szeretetnek ezek az emberek között kibontakozó formái a kezdete és iskolája annak a szeretetnek, amelyre Isten valójában meghívott minket.

Isten- és emberszeretet

Még Jézus példájára figyelve sem könnyű gyakorlatilag megmondani, hogyan is lehet a láthatatlan Istent – szeretni. Néha fölébred bennünk az a gyanú, hogy az istenszeretet csak költői szókép, amelynek nincs igazi valóságtartalma.

Való igaz, hogy Isten szeretetét élményszerűen csak az *üdvösségben* fogjuk egészen átélni. Az üdvösség tartalma épp ez; hiszen ez maradéktalan boldogságot ad. Valamit megtapasztaltak mindebből a *misztikusok*, akik különleges kegyelem folytán hosszabb-rövidebb időre már itt a földön eljutottak Isten szeretetének élményszerű megragadásáig. (Misztikusok vannak az Egyház szentjei közt, de a nem-keresztény vallások nagyjai között is.) Valamit azonban minden komolyan hívő és Isten szeretetére komolyan törekvő ember átélhet ennek az odaadásnak érzelmeket is mozgató lendületéből. Változó intenzitással, de úgy, hogy hűség és szíves istenszolgálatát tudja tenni az egész életét.

Maga Jézus az istenszeretet parancsának azzal adott egészen gyakorlati jelentést, hogy hozzá fűzte a *felebaráti szeretet* parancsát. „Ezt a parancsot kaptuk tőle: aki szereti Istent, szeresse testvérét is” (1Jn 4,21). Jézus akkor, amikor emberré lett, azonosította magát az

emberiséggel, épp az elhagyott, segítségre szoruló emberrel. „Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek. ... Amit nem tettetek, ... velem nem tettétek” (Mt 25,40.45). Nincs két szeretet (amint két hit és két remény sincs!): nincs külön istenszeretet és külön felebaráti szeretet, hanem csak egy van. Az istenszeretet a felebaráti szeretetben mutatkozik meg, és az emberszeretet (a mégoly tökéletlen emberszeretet is!) magában hordozza az istenszeretet kezdetét és ígérését.¹⁰ A felebaráti szeretet erkölcstanát részletesen kifejtjük a [Harmadik részben.](#))

Bűnök a szeretet ellen

Valójában minden bűn a szeretet ellen irányul. Vannak azonban olyan bűnök, amelyek egészen különösen a szeretet ellen fordulnak, vagy épp a szeretet meghamisítói.

Ilyen elsősorban az *önzés*, amely eleve visszariad az odaadástól. A vallásosságnak is van önző formája, amikor az ember önmagát akarja biztosítani Isten védelmének kikönyörgésével („Legyen meg az én akaratom!”).

Ilyenek a *gyűlölet*, a *féltékenység*, az *irigység*.

Túlozni nem lehet a szeretetet: Szent Bernát szerint annak „mértéke a mértéktelenség”. A szeretet túlzásának látszik a fanatizmus, a lázas, tapintatlanul erőszakos jóindulat. Ez azonban nem túlzó, hanem oktalan, sokszor hazug szeretet.

A szeretetet Szent Pál gazdagon elemzi a korintusiakhoz írott első levelének tizenharmadik fejezetében.

Szeretet és aszkézis

Az Énekek éneke szerint: „a szeretet erős, mint a halál” (8,6); Jézus pedig azt mondta: „Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, aki életet adja barátaiért” (Jn 15,13). Ebben a bűntől, szenvedéstől és haláltól megárnýékolt világban a szeretet és a halál között van valami mély és kikerülhetetlen kapcsolat.

Sokan azt gondolják, hogy a valóban szeretetből fakadó tetteket könnyedén visszük végbe, és ahol magunkkal küszködve, belső ellenállásokat legyűrve cselekszünk, ott nem a szeretet vezet, hanem legfőljebb a kötelességtudat. Valójában nem így van. A szeretet életformáló, áldozatra is képesítő hatalom. Végigvezet egy belső szabadságharcon. Hiszen teljes odaadásra csak a szabad ember képes.

A belső szabadságunkért önmagunkkal megvívott „harcunkat” szokás *aszkézis*nek nevezni. A szó maga gyakorlást jelent. Aszkézisra részleges, evilági célok szolgálata is sokakat rávesz (például a sportolókat a siker reménye: 1Kor 9,25–27). Az áteredő bűn következtében ránknehezedő belső összevisszaság miatt semmilyen értékes erkölcsi eszményt nem lehet megvalósítani aszkézis nélkül. A keresztény aszkézist azonban az a szeretet ihleti, amelynek mértéke Jézus áldozata. Ez az aszkézis nemcsak a rossznak vonzásából igyekszik fölszabadítani az embert, hanem az önközpontúságból is.

A keresztény aszkézis nem arra nevel, hogy féljünk vagy iszonyodjunk attól, amit ösztönösen kívánatosnak érzünk, ami közvetlen örömet kínál. „Minden a tiétek – mondja Szent Pál –, ti pedig Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig Istené” (1Kor 3,22–23). A keresztény aszkézis abban is különbözik még az aszkézis kereszténységen kívüli formáitól, hogy nem a saját kezdeményezéseinek szán elsőrendű szerepet, hanem inkább Isten akaratára bízta

¹⁰ 1Jn 4,7.

magát. A legjobb önnevelési gyakorlatok nem azok, amelyeket magunk tervezünk meg, hanem azok, amelyeket az életünk eseményeit irányító Isten ró ránk. Kiváló aszkétikus gyakorlatok: a fájdalmat, bosszantást békével tűrni, a munkahelyünkre pontosan megérkezni, figyelmesen, selejt nélkül dolgozni, a másoknak kellemetlen beszédétől, lármázástól tartózkodni, odafigyelni a hozzánk szólók szavára stb.

Isten *nem egyformán* méri a próbatételeit. Ez is arra mutat, hogy mindenki sajátos módon, személyes hivatásának vállalásával teljesíti a szeretet törvényét. (Egy súlyos betegség vagy tragikus életsors vállalása is lehet élethivatás!). A különböző utakon járó emberek életének eredményei azonban az Egyház közös kincseivé válnak. A szeretet végső próbája pedig közös: kinek-kinek saját halála kapuján át kell Isten elé lépnie.

9. Az imádság

A hit, remény és szeretet megnyilatkozása

Egy családban a házastársak szeretete, kölcsönös odaadása meg a szülők és gyermekek szeretete az élet minden részletének gazdag értelmet ad. A hit, remény és szeretet Isten családjába gyűjt, és egész személyiségünket átfogó odaadásban mennyei Atyánkhoz kapcsol minket. Ez az odaadás életünk minden mozzanatát istentiszteletté teszi: „akár esztek, akár isztok, vagy bármi mást tesztek, tegyetek mindent Isten dicsőségére!” (1Kor 10,31).

De a házastársak kölcsönös szeretetének vagy a szülőket és gyermekeiket egymáshoz kapcsoló szeretetnek kifejezésére külön lehetőségeket is keresünk (családi ünnepek, köszöntés stb.). Szükségünk van ezekre az ünnepi helyzetekre, szavakra, mozdulatokra: nélkülük könnyen kikopna életünkéből épp az, ami minden másnak értelmet ad. A hit, remény és szeretet „ünnepi” kifejezése is nélkülözhetetlen. Erre valók az imádságnak, az istentiszteletnek különféle módjai.

Az imádság a vallásosságnak természetes megnyilatkozása. Minket, keresztyényeket Jézus tanított imádkozni (Lk 11,1–13; Mt 6,9–13; Lk 22,19–20). Imádságunkat „az ő nevében” terjesztjük Isten elé, vele együtt imádkozunk, és nevezük Istent Atyánknak (Gal 4,6).

Az imádság lényege *a lélek belső figyelme* és odaadása. Jézus is ezt sürgette. De Jézus példájából és tanításából kilálglik, hogy ez a belső odaadás *szavak és tettek* által érhető el vagy közelíthető meg. Jézus szándéka, hogy imádságunk közösségi jellegű legyen („Miatyánk...”). Ez is csak úgy valósulhat meg, ha szavakba és mozdulatokba öltözik, épületben, szoborban-képben, szövegben, szertartásban „tárgyasul”. A keresztyén imádság nem pusztán külsőség, de nem is vallásos élmények hajszolása.

Az egészséges imaélet személyes, „testre szabott”; többek közt az életkori sajátosságok szerint is változó. Más-más arányban jut benne szóhoz a kérő, az engesztelő, a hálaadó és a dicsőítő ima, a kötött szövegű és a saját szavainkkal szabadon megfogalmazott imádság, vagy az elmélkedés: Isten igazságainak elmélyedő fontolgatása. Különböző lehet a magán-imádság és a közösségben végzett ima aránya. Személyes imádságos gyakorlatunk alakításában azonban figyelembe kell vennünk az Egyház hagyományait és parancsait is.

Ezek az élet természetes ritmusába építik bele az imádságos gyakorlatokat. A nap megszentelésére való a reggeli és az esti ima, a munka-kezdéshez és a főétkezésekhez kapcsolódó imádság. A hold-év ciklikus ismétlődésére épül a *hétnapos* egységek megkülönböztetésének ősi szokása és a *vasárnap* megünneplésére vonatkozó egyházi parancs. A vasárnap Jézus feltámadásának hétfordulója; már Krisztus után 50 tájáról adatunk van arra, hogy a keresztyények megünnepelelték (1Kor 16,2). A *nap-év* rendjébe épül az egyházi év, amely Jézus életének eseményeit idézi föl, meg a szentek halálának évfordulóját és vele az Egyház egész történetét (akárcsak a családban a név- és a születésnapok).

Az Egyház hagyományos, közös imádság-gyakorlatából parancs terhe alatt a vasárnapok és a parancsolt ünnepek „megszentelése” kötelező (karácsony, dec. 25.; Mária istenanyasága, jan. 1.; Nagyboldogasszony, aug. 15.). De bizonyosan súlyos bűn volna az is, ha valaki hosszabb időn át csak a minimumot akarná teljesíteni, és a mindennapos imádságot teljesen elhanyagolná.

A vásár- és ünnepnapok „megszentelésének” módját illetően az Egyház Jézusra figyel. Ő így bírálta a zsidók ünneplő gyakorlatát: „A szombat van az emberért, nem az ember a szombatért” (Mk 2,27). Mártának viszont azt mondta: „Sokmindennel törődöl, sokminden nyugtalanít, pedig csak egy a szükséges” (Lk 10,42). Az ünnep arra való, hogy kiemeljen a hétköznapok forgatagából, és segítsen eligazodni benne. Így szenteli meg egész életünket. Ezért kapcsol ki lehetőség szerint a kereső munkából is, ezért tesz szabaddá arra, hogy Isten dolgaival és a körülöttünk élő emberekkel foglalkozzunk. A vásár- és ünnepnapok megszentelésének központja azonban a szentmisén való részvételünk. Ez súlyos bűn terhe alatt kötelez, csak komoly okkal hagyhatjuk el.

A szentmiseáldozat

A keresztény imádság középpontja a szentmiseáldozat. Ezáltal lehet Jézus keresztáldozata az Egyház életében „örökre jelenlevő valóság” (Liturgia 47). Benne kapcsolódik a mi munkánk és mindennapos erkölcsi erőfeszítésünk Jézusnak üdvösséget nyitó szenvedéséhez. Az Egyház családi összetartozása is a közös asztal körül válik legközvetlenebbül megragadhatóvá: „Sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérben részesedünk” (1Kor 10,17). Isten szavával is a szentmisében találkozunk úgy, hogy elmélkedő imánk kiindulópontja lehessen. A szentmiseáldozatnak a világi hívek nemcsak tétlen szemlélői, hanem tevékeny résztvevői (Liturgia 10,11).

Az étkezésben való önmegtartóztatás

Az imádságnak hagyományos támasza az étkezésben való önmegtartóztatás. Ennek az Egyház jelenlegi gyakorlatában elsősorban nem aszkétikai értéke, hanem inkább emlékeztető szerepe van. Péntekenként a *hústól való megtartóztatás* arra emlékeztet, hogy ezen a napon halt meg értünk Jézus. A nagyböjti idő kivételével egyéb pénteki napokon ezt a bűnbánati gyakorlatot, amely 14 éves kortól kötelező, bármely más jócselekedettel helyettesíthetjük (az aszkézissel kapcsolatban említett gyakorlatokkal, szeretetszolgálattal vagy imádsággal is). Nem kötelez a hústilalom akkor, ha péntekre parancsolt vagy tanácsolt egyházi ünnep vagy állami ünnep esik.

Az esztendő két napján, hamvazószerdán és nagypénteken *szigorú böjt* van. Ez 21 éves kortól 60 éves korig köteles. Ezekben a napokban a hústilalmon kívül csak egyszer szabad a szokásos bőséggel étkezni, azontúl még kétszer kb. a felét a szokásosnak.

Az istentisztelet rendkívüli formái

Aki *esküszik*, Istent hívja tanúul igazmondása vagy ígéretének komolysága mellett. Komoly ok nélkül esküdni bűn. Súlyos bűn az esküszegés vagy a hamis eskü.

A *fogadalomban* önkéntes jóelhatározásunkat bízuk Istenre, és tesszük ezzel jövőt meghatározó elszánással. Könnyelműen kár fogadalmakat tenni. Ha egy fogadalom teljesítése lehetetlenné válik, nem kötelez tovább. Komoly ok esetén sor kerülhet arra, hogy fölmentést kérjünk valamilyen fogadalmunk alól, vagy a fogadalomban vállalt kötelezettség megváltoztatását kérjük. Ilyenkor gyóntatóunktól kell tanácsot kérnünk.

Az Egyház életében fontos szerepet játszanak a *szerves fogadalmak*. Hármassal fogadalmunkkal a szervesek a szegénység, a szűzi tisztaság és az engedelmisség „evangéliumi tanácsainak” útjára indulnak, lemondva a vagyongyűjtésről, a családalapításról és önakaratukról. Hívásuk, hogy „ne csak a bűnnek haljanak meg (Róm 6,11), hanem a világról is lemondva egyedül Istennek éljenek” (Szerzetesélet 5). Ez az „Istennek szentelt”

élet az egész Egyház, sőt az egész emberiség javát is szolgálja, mert a szerzetesek példájukkal élő tanúságot tesznek az ember örök életre szóló rendeltetéséről, szolgáló szeretetükkel pedig minden földi értéktől szabadon törődnek a segítségre szorulókkal.

Bűnök Isten „nevével” kapcsolatban

Isten azért ismertette meg velünk az ő szent nevét, hogy imádságos kapcsolatra léphessünk vele. Ezért súlyos bűn a *káromkodás*, de bűn még Isten és a szentek nevének *könnyelmű* emlegetése is. Bűnös, nemegyszer beteges kiforgatása Isten imádságra vonatkozó szándékának a *babonaság*. Babonásnak azt nevezzük, aki az isteni kinyilatkoztatáson túlmenően némely tárgynak, cselekedetnek természetfölötti hatást tulajdonít, bizonyos jelenségeket természetfölötti erő megnyilvánulásának tekint. Súlyos bűn lehet az *átkozódás* is.

Az istentisztelet helyekhez, tárgyakhoz, személyekhez kapcsolódik. Ezeket épp az istentisztelettel való kapcsolatuk vonja Isten szentségének fénykörébe. Aki különleges rendeltetésükre nem tekintve bánik velük, vagy épp rendeltetésük miatt Istent próbálja megalázni bennük: az *szentségtörést* követ el. A szentségtörés általában súlyos bűn. Már Szent Pál megrendülve írt a szentségtörés egyik fajtájáról, a méltatlan áldozásról: „Aki csak eszik és iszik, anélkül hogy megkülönböztetné (az Úr) testét, tulajdon ítéletét eszi és issza” (1Kor 11,29).

Ezektől a bűnöktől az tud igazán mentes maradni, aki egészséges és élő tisztelettel szólítja néven Istent, és tekint mindarra, ami az ünnep és az imádság körébe vezet: szent helyre, személyre, tárgyra, cselekményre egyaránt.

Harmadik rész. „Szeresd felebarátodat...”

10. A házasság és a család

A család szerepe a teremtő és megváltó Isten terveiben

Ha Isten szeretet, és az ember is szeretetre teremtett, akkor érthető, hogy „nem jó az embernek egyedül lennie” (Ter 2,18). A szeretet-parancs első feléhez szükségszerűen kapcsolódik a második. Az emberek között kibontakozó felebaráti szeretet viszont legtermészetesebben a maradandó közösségekben otthonos. Ezek közül első és alapvető a család.

A család egy férfi és egy nő egész életet és egész személyiséget átfogó kölcsönös odaadására épül. Hogy Isten erre teremtette az embert, az már a Paradicsom-történetből kiviláglik (amint a dogmatika is kifejti).

A Paradicsom-történetnek nagyszerű magyarázója maga Jézus. A megváltás művének megvalósításakor ő tisztázta, ki az Isten, és mire hivatott az ember. Ennek során fogalmazta újra a teremtő Istennek a férfi és a nő kapcsolatára vonatkozó szándékát is (Mk 10,1–12 és a párhuzamos helyek).

Az emberiség ősi tapasztalása, hogy a férfit meg a nőt egymáshoz rendelő természetes vonzalom mélységben, intenzitásban milyen hatalmas. Ugyanilyen hatalmas és gazdag az egymásra találásuk öröme is. „Én nem szerettem önmagamat soha – írja Kosztolányi a Februári órában feleségének –, de te szeretted.”

Ennek a kapcsolatnak erkölcsi jellege a legelemibb eszmélés szintjén is nyilvánvaló. Bűnös és csaló, aki a szerelemben csak a test kielégülését keresi, vagy kalandot lát és nem az egész személyt átfogó teljes odaadást.

Ehhez a minden ember lelkiismeretében megfogalmazódó belátáshoz Jézus az „egy férfi – egy nő” és a „holtomig–holtodig” tartó hűség eszméjét tette hozzá (legvilágosabban a főt idézett tanításában). Nem erőszakosan, hanem az ember saját igényét-vágyát kimondva. A szerelem igénye a teljesség, ám az ember csak akkor adhatja oda teljesen önmagát, ha odaadása nemcsak a jelenre vonatkozik, hanem jövőjét is átfogja. Elfogadni is csak azt fogadjuk el egészen, akit jövőjével, annak lehetőségeivel és kockázataival együtt magunkénak ismerünk.

A férfi és a nő egész életét átfogó kölcsönös odaadása családot épít. Ez sem valamilyen biológiai véletlen, nem is Isten önkényes elhatározása. A szeretet ajándékozni akar, és egyé akarja tenni az egymást szeretőket (valami nagy, közös vállalkozásban is). A szülők gyermekeiket ajándékozzák egymásnak, bennük forrnak igazán egyé. Istent és a társadalmat is gyermekeik fölnevelésével szolgálják. Enélkül önző kapcsolattá sorvadhatna egymást óvó szerelmük. A támaszra szoruló gyermekek nevelésének viszont egyetlen igazán alkalmas színhelye a családi otthon, amely a szülők kölcsönös szeretetének és nehézségeket is legyőző hűségének erőterében kapja meg bensőségét és biztonságát.

A keresztények házassága: szentség. Azért lehet az, mert a férfi és a nő szerelme már a teremtés óta szent dolog. A szentségi jelleg Jézus megváltó művébe kapcsolja a házasságot (Ef 5,22–33), és kegyelmi tartalommal tölti be. Ez a kegyelem nem „ráadás” a férfi és a nő egymással kötött szövetségére. Nem is csak természetfölötti segítség a házasságkötéskor vállalt kötelezettségek betöltéséhez. A férj és a feleség egymás számára a kegyelem közvetítői lesznek, egymáshoz és gyermekeikhez hajló áldozatos szeretetükben Isten üdvözítő szeretetének és Jézus megváltást szerző áldozatának fénye ragyog föl.

A családi élet és a házasságra való fölkészülés erkölcstana

A házasság és a család méltóságából adódik a családi élet erkölcsi rendje és a házasságra való fölkészülés erkölcstana.

A házastársak kölcsönös *hűséggel* tartoznak egymásnak. Ez nemcsak a házasságtörés tilalmát jelenti, hanem folytonos sürgetés a lehető legteljesebb odaadásra és a házastárs folytonosan megújuló elfogadására, sőt meghódítására. Ezért nem sztatikus, hanem dinamikus, nem pusztán megőrző, hanem teremtő tényező. Ez a hűség nehézségek közt is kötelez, még a házastárs hűtlensége esetén is (végső eset az „ágytól, asztaltól” való elválás, de ez sem oldja fel az életszövetséget). A nehézségeket általában belső elidegenedés okozza, előzi meg. Aki komolyan törődik házastársával, azt efféle veszély lényegesen kevésbé fenyegeti.

A szeretet hűségén belül a férj és feleség „munkamegosztását” nagyrészt a társadalom szokásai alakítják ki. Ezek épp manapság érdekesen átalakulnak (a nők többnyire kereső munkát is végeznek, férj és feleség között munkatársi, baráti kapcsolat is alakul). Valószínűleg lélektani törvény azonban, hogy a férfié az irányítás felelőssége, a feleség gondja viszont a kisgyermek nevelése és az otthon bensőségének kialakítása (vö. Egyház és világ 60).

A férj és feleség összetartozása olyan fokú, hogy minden örömet és minden bajt meg kell osztaniuk egymással; egyikük sem lehet egyedül boldog vagy boldogtalan. Egymás üdvösségéért is felelősek. Ha valamelyikük nem-hívó, kell, hogy tisztelettel fogadja hívó házastársának vallásos meggyőződését. Akkor „a hitetlen férfit megszenteli a felesége, a hitetlen asszonyt pedig megszenteli a férje” (1Kor 7,14). Egyébként ahhoz, hogy katolikus és meg-nem-keresztelt ember érvényes házasságot köthessen, külön egyházi engedély szükséges (a katolikus és nem-katolikus keresztény házasságához is).

A házastársak testi kapcsolatának nem egyetlen célja a gyermek. Célja a kölcsönös szeretet kifejezése is. Az *életadást* azonban mesterségesen nem kerülhetik –, súlyos okból is legfőljebb csak időszakos önmegtartóztatással. A fogamzásgátló szerek használatát a *Humanae vitae* kezdetű pápai körlevél egyértelműen rossznak minősítette (1968-ban jelent meg).

A szülők könnyelműen nem vállalhatnak gyermeket: biztosítaniuk kell a fölnevelésükhöz szükséges anyagi és erkölcsi feltételeket. A *családtervezés* a modern viszonyok között súlyos kérdéseket vet föl. Figyelemre méltó az a magyarázat, amelyet a francia püspöki kar tűzött az említett pápai körlevélhez: „A fogamzásgátlás önmagában jónak sohasem mondható. Mindenképpen rendellenes dolog, de a rendellenesség nem mindig bűn. Előfordulhat ugyanis, hogy a házastársak két kötelesség ütközőpontjába kerülnek.” Vannak azonban teológusok, akik úgy vélik, hogy ez a magyarázat ellentétben áll magának a körlevélnek tanításával. Az

vitathatatlan, hogy előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor a fogamzásgátló eszközök használata súlyos bűnnek semmiképpen sem minősül.

Egészen egyértelmű a *már létrejött* emberélet védelmének kötelessége. A keresztény lelkiismeret szerint a terhesség megszakítása súlyos bűn, és akkor sem engedhető meg, ha a gyermek világra jött az édesanya életébe kerülhet (mert jó cél érdekében sem szabad rosszat tennünk).

A szülők nemcsak életet adnak gyermekeiknek: testi, lelki és természetfölötti nevelésükről is elsősorban nekik kell gondoskodniuk. Ez gondjuk, de életet betöltő örömük is. A társadalom csak segítheti őket ebben, de nem pótolhatja áldozatos odaadásukat.

A leendő házastársaknak már akkor kötelezettségeik vannak egymás és gyermekeik iránt, amikor még össze sem találkoztak. Komolyan készülniük kell arra, hogy méltók legyenek egymáshoz, és felelősséggel vállalhassák az életre szóló kölcsönös hűség meg a családalapítás programját. Ez ad értelmet a fiatalember tisztaságáért vállalt erőfeszítéseinek: egy olyan korban is, amelyben a szexuális szabadosság elharapódzik.

A párválasztás és az ún. „partnerkapcsolatok” erkölcsét is ez a felelősség szabályozza. Teljes elkötelezettséget csak az vállalhat, aki testileg, lelkileg, társadalmilag érett (egészséges utódok remélhetők tőle, anyagi, erkölcsi vonatkozásban biztosítani tudja családjá életét). Addig a keresés, esetleg a közös várakozás tartózkodásra kötelez, amely mindkét fél szabadságát tiszteletben tartja. Bűn a pillanat örömeinek mértékével mérni azt, ami az egész élet átfogására való.

Ennek az életprogramnak vállalása lehet nehéz, de semmiképpen sem reménytelen vagy éppen „beteg” vállalkozás. A tiszta élet (házasság előtt és házasságban) nem rombolja, inkább gazdagítja az emberi személyiség alkotóerejét. Egy ellenkező gyakorlat viszont mind az egyén, mind a társadalom életében értékpusztító következményekkel jár, az ember nem több, hanem kevesebb lesz általa.

Kötelességeink szüleink és a szülői ház iránt

A szülők felelősek gyermekeikért, viszont senki sem tekintheti magától értetődő vagy épp köteles szolgáltatásnak azt, amit szüleitől kapott. Az életet, az otthont, a műveltség sőt a természetfölötti élet javait Isten után elsősorban szüleinknek köszönhetjük. Valószínű, hogy életük keresztjeiből teher is szakad ránk, de emiatt nem feledhetjük, hogy nem a rosszat, hanem a jót akarták örökségül adni.

A gyermek *tisztelettel, szeretettel és engedelmisséggel* tartozik szüleinek. Hogy ennek hogyan, miben kell megmutatkoznia, az a körülményektől is függ, koronként is változik. Az engedelmisség kötelessége fokozatosan lazul, ahogyan önállósodik a felnővekvő ember. De nem közvetlenül az önállóság igényének jelentkezése szerint. Egészen csak az önálló életre való alkalmasság kezdetén, a szülői házból való kilépéssel szűnik meg. A pályaválasztásban, házasságkötésben már senki sem köteles szüleinek tetszését követni. Tanácsukat azonban komolyan meg kell fontolni.

Tisztelettel és szeretettel a felnőtt ember is tartozik szüleinek. Ez utóbbinak olykor anyagi támogatásban, ápolásban is meg kell nyilvánulnia.

A szülők iránti tisztelet és szeretet az *egész családra* kisugárzik, családi érzéssé mélyül. Belőle fakadnak azok a kötelességek, amelyek testvéreinkkel, rokonainkkal kapcsolatosak. Egymás támogatása, a közös feladatok megoldásában való együttműködés és az együttérzés ennek a családi egybetartozásnak fontos megnyilatkozása.

Sem a szülők, sem a család többi tagja kedvéért nem kerülhetünk szembe Istennel. És a „rég” családnál, amelyből kilépünk, előbbre való az „új”, amelyet magunk alapítunk (Ter 2,24).

A család és a társadalom

A családok és a családi életet összetartó erkölcsi értékek ma különösen az egész társadalom védelmére szorulnak. Igen nagy tehát a felelősségünk ezen a téren, nemcsak magunkért, hanem a környezetünk, sőt a közélet tisztaságáért is. Szavunknak, viselkedésünknek messzire ható súlya van.

Másfelől viszont a nehézségek között is szépen és gazdagon kibontakozó családi élet a társadalom és az Egyház egészére hat jótékonyan. A II. vatikáni egyetemes zsinat külön hangsúlyozza, hogy a keresztény család ma apostoli föladatot tölt be az emberek között (Világi apostolkodás 11).

11. A „tágabb családok”

A nemzet

A család önmagában életképtelen; az ember közösségi igényét csak akkor elégítheti ki, ha nagyobb közösségekbe épül.

Ezek közül közvetlenül, egy nagyobb család természetességével a *nemzet* veszi körül az embert. A nemzet tagjait a vérségi köteléken túl a közös nyelv, a közös műveltség, a történelmi hagyományok, a közös haza, a többé-kevésbé közös életforma kapcsolja össze. Az emberi személyiség kibontakozása szempontjából a nemzetnek igen nagy jelentősége van, érthető, hogy munkás életünk „termésének” közvetlen haszonélvezője is többnyire a nemzet, amelynek gyermeke vagyunk.

A nemzet természetesen erkölcsi értékek hordozója is („emberóvó és embernevelő közösség” – mondja Illyés Gyula). Ezt Isten világosan megmutatta azzal, hogy az Ószövetségben egy nemzetet választott ki üdvözítő terveinek szolgálatára. Jézus is ennek a nemzetnek hűséges tagjaként nevelkedett és élt, igaz szeretettel fordult hozzá, és könnyek közt jövendölte meg nemzeti önállóságának pusztulását.

Az Egyház a pünkösdi Lélektől vezetve minden nemzethez saját „nyelvén” igyekszik szólni. A II. vatikáni egyetemes zsinat a liturgiában is, a missziós munkában is sürgeti a nemzeti nyelv, műveltség és hagyomány tiszteletét.¹¹ Nem taktikai megfontolásból.

A *hazaszeretet* hűségre, tiszteletre kötelez az iránt a nemzet iránt, amely emberré nevelt. De képességeink kibontakoztatására, tervszerű, közhasznú gyümölcsöztetésére is.

A nemzeti érzés bűnös túlhajtása a nacionalizmus, eltorzulása a faji gyűlölet. „A nacionalista jogot sért (más népekét, önző előnyért); a patrióta jogot véd (voltaképp nem is a maga népéét, hanem az Emberét, az Emberiségét)” – írja megint Illyés Gyula. A nacionalizmus is, a faji gyűlölet is mélységesen ellenkezik nemcsak a keresztény felebaráti szeretet egyetemességével, hanem a hazaszeretetet igazi tartalmával is.

Az állam

A nemzet természetes, az állam szervezeti közösség, határai nem mindig esnek egybe a nemzet határaival (Jézus korában például Izrael egy kozmopolita világbirodalom sok nemzetet összefogó politikai közösségének tagjává lett). A fejlődés jelenlegi fokán az állam igen fontos szerepet tölt be az emberiség életében (vö. Egyház és világ 74–75).

Legfontosabb feladatai:

- a) a jogrend kialakítása és védelme,
- b) a gazdasági élet megszervezése, az emberhez méltó megélhetés és szabadság föltételeinek mind hatékonyabb biztosítása,
- c) a közművelődés szolgálata.

¹¹ Liturgia 36–40, Missziók 22 és 25; Keleti egyházak 5.

Az állam történelmi alakulat, szervezettsége koronként változik. A kereszténységnek nincs örökre érvényes, eszményi állam-modellje. Jézus példája és az Újszövetség egyértelműen tisztázza, hogy a keresztény embernek jó állampolgárnak kell lennie. Az állami törvények „nemcsak a megtorlás, hanem a lelkiismeret miatt is” kötelezők (Róm 13,5). Meg kell fizetni a jogos adót (Mk 12,13–17), vállalni kell a kötelező személyes szolgáltatásokat (például a honvédelmi kötelezettséget).

Bűnös dolog volna, ha valaki ingyen haszonélvezője akarna lenni az állam-biztosította közrendnek, vagy ha másfelől az állampolgári hűséget összetévesztené a szolgáléküséggel. A nagykorú ember akkor jó állampolgár, ha lehetőségei szerint mindent megtesz azért, hogy az állam életében az igazságosság, a jog, a szabadság követelményei érvényre jussanak.

Az emberiség

A Biblia már az első lapjain az egész emberi nem összetartozását tanítja. Azt, hogy az emberiség egymást meg nem értő, sőt ellenséges csoportokra szakadt, a bűn következményeként mutatja be. A megváltástól pedig már az Ószövetség az emberi nem eredendő egységének helyreállítását várta.

Jézus valóban „békességszerzőként” eggyé, „új emberré” teremtette az emberiséget (Ef 2,15). Szent Pál ezért hirdeti ujjongva és fölszabadultan: „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert ti mindnyájan egy személy vagytok Jézus Krisztusban” (Gal 3,28; vö. Kol 3,11).

Ezért tartozik hozzá Krisztus törvényéhez a felebaráti szeretet egyetemes tágassága (Lk 10,25 skk) és az ellenségszeretet parancsa (Mt 5,44–48).

Amíg az emberi élet szinte egészen bezárult a család és a nemzet szűkebb erőterébe, addig a felebaráti szeretet egyetemessége csak ritka, rendkívüli alkalmakkor mutatkozhatott meg (vendégszeretet, nemzetközi jog stb.). Napjaink technikai és társadalmi fejlődése a föld népeinek tényleges összetartozását, egymásra utaltságát egészen kézzelfoghatóvá tette. Ilyen körülmények közt megnőtt az egymásért való felelősség erkölcsi súlya is. Ma minden ember előtt nyilvánvaló, hogy van nemzetek fölötti közjó, és annak előmozdításán mindenkinek munkálkodnia kell (Egyház és világ 8-4; vö. VI. Pál pápa 1967-ben kiadott „Populorum progressio” kezdetű körlevele 48. és 78.).

Az Egyház

Az Egyház az a természetfölötti közösség, amely a megváltás kegyelmét, az egység és a béke ígérését hordozza. „Jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének” (Egyház 1).

A keresztény embernek nagyszerű hivatása, hogy az Egyház közösségének felnőtt tagjaként éljen. Ne csak „fogyasztóként”, hanem alkotó felelősséggel vegye ki részét az Egyház életéből, küldetésének közös megvalósításából. Mindenki magára vonatkoztathatja azt a mondatot, amellyel Szent Pál egy kolosszei hívőnek lelkére köti: „Legyen gondod a szolgálatra, amely osztályrészed lett az Úrban, hogy azt betöltsed!” (Kol 3,17).

12. Kapcsolatunk az anyagi javakkal

Az anyagi javak világa: a felebaráttal való találkozás terepe

A mindennapos tapasztalat és a Biblia egyaránt tanúsítja, hogy létünk az anyagvilágba ágyazódik. A teremtés-történet szerint Isten a „föld porából” alakította ki az első embert, és az áldás, amellyel útjára indította, így hangzott: „Népesítsétek be a földet, és hajtsátok uralmatok alá!” (Ter 1,28).

Az emberiség és az anyagvilág kapcsolatában törést jelentett a bűnbeesés. A világ azóta nem paradicsomként vesz körül, hanem verejtékes munkára szorít, szenvedéssel és halállal fenyeget. De azért a gondviselő Isten ajándékait is őrzi számunkra. Nemhiába imádkozzuk a szentmisében: „Áldott vagy, Urunk, mindenség Istene, mert a te bőkezűségedből kaptuk a kenyeret ... a bort” (vö. ApCsel 14,17).

Mivel a föld javai Isten szeretetére utalnak, azért alkalmasak arra is, hogy az emberek szeretetének, egymást féltő gondoskodásának kifejezői legyenek. Vagyis azon túl, hogy testi szükségleteinket kielégítik, személyes és közösségi értéket is jelentenek számunkra (egy falat „hazai”; egy pulóver, amelyet anyám kötött stb.). Ahogy az emberiség szaporodik, és a civilizáció fejlődik, az anyagi javakat egyre kevésbé használhatjuk „magányosan”. Tüzet egy ember is gyújthat (bár többnyire gyufával és mindenestre mások tapasztalatának felhasználásával teszi), de például az atomenergia békés felhasználása már embermilliók összefogásán múlik.

Az anyagi javakkal való kapcsolatunk épp a bűnbeesés következtében végzetes kockázatot is hordoz. Ezekre nagyon világosan rámutattak a próféták és maga Jézus is. Izrael (és általában a nemzetek) életében a kevesek fényezésének igazságtalanság és a sokaság kifosztása volt az ára. „Jaj azoknak – hirdeti Ámosz próféta –, akik a jogot ürmösborra váltják, és földre taszítják az igazságot... Mivel eltapossátok a gyöngét, és adót vettek a gabonájára, hát nem fogjátok lakni a házakat, amelyeket faragott kőből építtettek, és nem isztok a válogatott szőlőtőkék borából, amelyeket ültettetek” (5,7–11). A mulandó anyagi javakhoz való elvakult ragaszkodás kiöli az emberből az érzéket a maradandó javak iránt (Lk 12,15–21; 16,19–31; 14,15–24; 1Tim 6,10). Ezért Jézus szegényen lépett a világba, és tanítványaitól is azt kívánja, hogy ne töltsék be szívüket az anyagiakért való aggodás (2Kor 8,9; Mt 6,19–34).

A Jézus szavára figyelő embernek komolyan törekednie kell arra, hogy saját életében is, meg – amennyiben rajta áll – a társadalomban is helyreálljon az anyagi javaknak Istentől kapott rendeltetése. Az örök élet reménye nem arra ösztökél, hogy a földet engedjük az igazságtalanság hazájává alakulni, ahol némelyeket a nyomor, másokat a bőség forgat ki emberi méltóságukból.

A mértékletesség

Az anyagi javak használatában a keresztény embert a mértékletességnek kell jellemeznie. Törekednünk kell arra, hogy a táplálkozásban, ruházkozásban, pihenésben, a lakást illetően meg tudjuk adni magunknak azt, amit egészségünk, munkaerőnk megújítása és az emberek között betöltött hivatásunk megkíván. Örömeinket is lelhetjük ételben-italban, nem kell mindig a legszükségesebbel

beérnünk. De a „jóléti társadalomban” sem szabad étel, ital, divat, gyűjtő-szenvedély rabjává válnunk. Pályaválasztásunkat, életünk jelentős szakaszaira kiható döntéseinket nem irányíthatják elsősorban vagy kizárólagosan az anyagi jólét és az egyéni gazdagodás szempontjai.

Jézus azt kívánja, hogy őt lássuk minden ránszorulóban, tehát *adakozzunk* tehetségünk szerint (Mt 25,35 skk). A kötelezettség mértéke vagyunk, illetőleg jövedelmeink nagyságától és a ránszorulók ínségének fokától függ. Ennek meghatározására a Keresztelő ilyen mértéket adott: „Akinnek két köntöse van, az egyiket adja oda annak, akinek egy sincs” (Lk 3,11). Az élet mai szervezettsége mellett a nélkülözők gondjainak enyhítésére többnyire csak a nagyobb közösségek tudnak eredménnyel vállalkozni (elmaradott országok, elemi csapásoktól sújtott vidékek megsegítése stb.). Az államoknak és az Egyháznak is különösen kötelessége, hogy ennek a feladatnak megfeleljen. De mindez nem teszi feleslegessé a magán-ember adakozó figyelmességét és nagylelkűségét.

Aki minderre komolyan törekszik, annak életében a táplálkozásnak, a ruházkodásnak, az otthonnak és a pihenésnek valóban emberhez illő, szeretetre nyíló jellege támad.

Az igazságosság

A mértékletesség mellett az igazságosságnak van alapvető szerepe az anyagi javakkal való kapcsolatunk rendezésében. Isten a világ javait minden ember emberhez méltó életének biztosítására szánta. Nemcsak arra kell tehát vigyáznom, hogy mértékletesen éljek azzal, amihez hozzájutok. Törekednem kell arra is, hogy ezek kiaknázására a technika és a társadalom fejlődése mind nagyobb lehetőséget nyújtson (Egyház és világ 69).

Az anyagi javak igazságos elosztásának feltétele, hogy helyesen gondolkodjunk a *tulajdonról*. Aki más jogos tulajdonában kárt tett (lopással, csalással, rongálással stb.), az kártérítéssel tartozik. Ahhoz, ami a másé vagy éppen köztulajdon, csak akkor nyúlhatok, ha végszükségbe jutottam. Ilyenkor a tulajdonos „észszerűen nem tiltakozhatna” javainak fölhasználása ellen akkor sem, ha módomban volna engedélyt kérni tőle.

Az anyagi javakban való igazságos részesedésnek másik kulcskérdése a kereső *munkaalkalom* és az igazságos *munkabér* biztosítása. Az igazságos munkabér – az Egyház tanítása szerint – nem a munka „ára”, amelyet a kínálat és a kereslet szab meg, hanem a munkateljesítmény ellenértéke. Legalább annyi, hogy a dolgozó ember megélhetését, művelődését és családi kötelességeinek teljesítését biztosítsa. A munkaalkalom és a munkabér szabályozása a fejlett országokban az állami törvények segítségével történik.

Az államnak a közjó érdekében joga van a tulajdonviszonyok szabályozására is. A közjó több a közösséget alkotó egyének javának összességénél. Jelenti azoknak a gazdasági, jogi, szellemi és erkölcsi tényezőknek az összességét, amelyek lehetővé teszik azt, hogy egy-egy közösségben mindenki szabad, emberhez méltó életet éljen. Hogy a magánérdek a közjó megvalósulását meg ne hiúsítsa, az államnak arra is joga van, hogy a jelentős gazdasági hatalmat képviselő vállalatokat köztulajdonba vegye, és a földtulajdon elosztását szabályozza. Ez az Egyház tanítása is (Egyház és világ 71).

Az emberek testvérisége a szenvedés és a hálál árnyékában

A bűn következtében az anyagvilág nemcsak meghódítani való élettere az embernek, hanem csapásokkal, fájdalommal és halállal is fenyeget. Az emberiség

évtizedek óta vívja közös küzdelmét a természet erőinek nyomása és támadásai ellen: nem is eredménytelenül. De ez a harc olyan, mint a sárkánnyal folytatott mesebeli küzdelem: egy-egy levágott fej helyébe másik hét támad (például a technikai fejlődés következtében aggasztó ütemben növekszik a levegő, a folyók és a tengerek szennyeződése). Nehéz megmondani, valójában növekedett-e az ember biztonságérzete, csökkent-e az élete során elviselni való fájdalma.

Mindenesetre ennek a szenvedéssel, végső soron a halállal vívott küzdelemnek megvan a maga erkölcsi tartalma. Kell, hogy bajtársiasságot alakítson ki köztünk, emberek között. Kell, hogy ott, ahol a küzdés végső határáig eljutottunk, megnyissa bennünk a részvétnek meg a türelemnek erőit, hogy magunk és mások tisztulására el tudjuk viselni az elháríthatatlant, és Jézus szenvedéséhez, halálban teljesedő áldozatához tudjuk kapcsolni a magunkét (vö. az aszkézisről mondottakkal!).

Mindez a mindennapi élet számára a következőket jelenti:

a) Az életünket, egészségünket fenyegető veszedelmeket lehetőleg kerülnünk kell, nem szabad könnyelműen semmibe vennünk vagy éppen keresnünk (veszélyes sportok, egészségtelen divat stb.). Mások életére sem idézhetünk súlyos ok nélkül bajt, veszedelmet. A gyilkosság káini tett, de súlyos véték a kellő óvatosság hiányából származó emberölés is, amelynek igen sokféle módja lehetséges (gyakori például a közlekedésben). A hivatásbeli munkában elkövetett mulasztás, figyelmetlenség sokszor számos ember életét veti kockára vagy sérti súlyosan (az autóbuszvezető, az élelmiszer-kereskedő, az orvos hanyagsága). Mivel azonban a fájdalom meg a halál nem a legfőbb rossz, és az egészség meg az élet nem a legfőbb jó, azért vannak esetek, amelyekben szabad, sőt esetleg kötelező is magunkat vagy más kitenni a súlyos kockázatnak, akár a biztos halálnak is. Az ember „nemeslevele”, hogy „életét tudja áldozni barátaiért” (vö. Jn 15,13). Ily eset a közérdekű, hivatásbeli munka; a közjó védelme például az elemi csapások idején; az igazságos háború; tudományos célok szolgálata például az űrhajózásban. Az állam a közjó érdekében halálra ítélni a nagy gonosztevéket;¹² az egyén megvédheti életét, testi épségét, létfontosságú vagyonát az igazságtalanul rátámadóval szemben.

b) Betegségben komolyan törekednünk kell a gyógyulásra, de törekedhetünk fájdalmaink csökkentésére is. Ha a szenvedés leküzdhetetlen, vagy ha a gyógyulás útja a fájdalom elviselése, nem szabad a halálba menekülnünk. Igen fájdalmas vagy igen költséges vagy igen kockázatos műtétek vállalásáról vagy elutasításáról azonban szabadon dönthet az ember. A betegek és az öregek szerető gondozása fontos kötelessége a társadalomnak, elsősorban a családnak. Akik önhibájukon kívül munkaképtelenek, azokról a társadalomnak kell illendően gondoskodnia. A legelesettebb beteg is „használ” valamit a környezetének: emlékeztet arra, hogy saját életünk milyen lehetőségeket rejteget, és fölkészít az öregségnek meg a halálnak méltó elfogadására.

c) Emberhez méltatlan dolog a szenvedés elől, meg az életnek egyénre és közösségre nehezedő megpróbáltatásai elől elmenekülni – alkoholizmusba, kábítószeres önpusztító élvezetbe vagy éppen öngyilkosságba. „Nem tudjátok, hogy nem vagytok a magatokéi?” (1Kor 6,19) „Egyikünk sem él, és egyikünk sem hal meg önmagának. Amíg élünk, az Úrnak élünk, és ha meghalunk, az Úrnak halunk meg” (Róm 14,7–8).

¹² Róm 13,4.

A hívő ember még a fájdalmat és a legnyomasztóbb körülményeket is Isten ajándékként igyekszik elfogadni (Jób; Jézus az Olajfák-hegyén), és tudja, hogy az áldozatnak is értelme van.

13. Kapcsolatunk a szellemi értékekkel

A szellemi értékek világa éppúgy egymásra utalja az embereket, mint az anyagvilág.

Az anyagi és a szellemi értékek megkülönböztetése nem feltétlenül meggyőző, hiszen láttuk, hogy az ember életében az anyagi javaknak is van személyes jelentésük (például egy falat kenyér nemcsak éhségünk csillapítására való, hanem arra is emlékeztet, hogy közösségbe tartozunk), másfelől viszont az úgynevezett szellemi javak sem választhatók el az anyagi vonatkozásoktól (például a tudomány vagy a művészet művelésének vannak anyagi feltételei is). Az azonban világos, hogy nemcsak kenyérré éhezünk, és nemcsak ökölcsapásokkal lehet valakinek fájdalmat okozni. Szeretetünket sem csak az anyagi javakkal kapcsolatban kell megmutatnunk egymás iránt.

A büntől megárnyékolt emberi létben az úgynevezett szellemi értékek világa éppúgy magában rejtja a jó lehetőségét meg a rossz kockázatát, mint az anyagvilág: például a szó egyaránt lehet az igazmondás és a hazugság eszköze. A *hatalom*, amelyet a művelődés rohamos fejlődése az emberiség kezében egyre nagyobbra növel („a tudás hatalom” – szoktuk mondogatni), kétélű: jóra is, rosszra is fordítható, ezért megsokszorozza erkölcsi felelősségünket.

Az igazság

Az ember személyiségének és az emberi közösségnek kibontakozása éppúgy igényli az igazságot, mint tiszta levegőt a tüdő. Erkölcsi kötelességünk az igazság szolgálata: keresése, kimondása, védelme. Ennek csak egyik, nagyon jelentős feltétele az *őszinteség*. A *hazugság* bűn. Hazudni nemcsak szóval lehet, hanem tettekkel is („képmutatás”). Szent Pál közvetlenül a megváltás tényéből vezeti le az igazmondás parancsát: „Öltsétek magatokra az új embert, aki Isten hasonlóságára tiszta igazságban alkotott teremtmény! Szakítsatok a hazugsággal, és szóljon igazat mindenki felebarátjával, hiszen egymásnak tagjai vagytok!” (Ef 4,24–25) Hasonlóképpen közvetlenül Krisztusból érvel az Apostol az ígért megtartásának kötelessége mellett is (2Kor 1,17–20).

A szeretet sem folyamodhatik hazugsághoz. Arra azonban megtanít, hogy nem mindegy, mikor és hogyan mondunk ki valamilyen igazságot. Jézus megalkuvás nélkül vállalta és kimondta az igazságot, de ugyanakkor főséges példát adott a gyöngédségre és a tapintatra is (pl. Jn 8,7–9).

Legveszedelmesebb hazugság a *fél-igazság*. Jézus is a féligazságok ellen tiltakozott a legszenvedélyesebben (Mt 11,19). *Tévedni* emberi dolog, de minden erőnkkel igyekeznünk kell az igazság fényei felé (vö. Lk 11,34–36).

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy vannak igazságok, amelyek nem tartoznak mindenkire, sőt nyilvánosságra jövetelük kárt okoz – egyéneknek vagy nagy közösségeknek is. Ezekkel kapcsolatban kötelezhet a *titoktartás* (hivatali titok például az orvos vagy a pap életében; természetes titok például a levéltitok stb.).

Az igazság szolgálatának erkölcsi egészen különleges módon irányítja a művészeteket, továbbá a *tömegkommunikációs eszközök* (sajtó, film, rádió és televízió) főhasználóit és

mindazokat, *akik a közvéleményt befolyásolják*.¹³ A sokaság megtévesztése még akkor is súlyos bűn, ha az egyéneknek viszonylag jelentéktelen kárt okoz (például egy üzleti reklám esetében).

A becsület

Az ember önértetének és közösségbe kapcsolódásának nélkülözhetetlen alapja a *becsület*. A legpusztítóbb sértések nem azok, amelyek testi épségünkben tesznek kárt, hanem azok, amelyek becsületünkbe gázolnak bele.

Alapvető erkölcsi kötelességünk tehát mások becsületének és emberméltóságának elismerése, tisztelete. Ennek legelemibb kifejezése az udvariasság – koronként és kultúrákörönként változó formáival. Nehéz tisztelni azt, akinek idegensége önkéntelen ellenszenvet, védekező vagy támadó kedvet ébreszt bennünk; még nehezebb azt, aki valóban hitványnak bizonyult. A krisztusi szeretet-parancs e téren mégis azt jelenti: a megbecsülést és a tiszteletet nem vonhatjuk meg teljesen senkitől, még attól sem, akinek magatartását el kell ítélnünk, vagy akivel szembe kell szállnunk.

Mások becsületében már az *alaptalan gyanakvás* és a *vakmerő ítélet* is kárt tesz (az utóbbtól óv Jézus súlyos szava: „Amilyen ítélettel ítélték, olyannak fognak megítélni titeket” Mt 7,2).

Bűn a *megszólás* is, vagyis más hibájának szükségtelen kitergetése. Még súlyosabb bűn a *rágalmazás*. A rágalmazó valótlan rosszat fog rá másra, vagy annak valóban meglevő hibáját nagyítja. A *gyalázkodó* szemtől szembe fejezi ki megvetését. A becsület és a jóhír rombolásának lehetősége megsokszorozódott a tömegkommunikációs eszközök hatásának hirtelen növekedése folytán. Az e téren elkövetett bűnök is jóvátételre köteleznek, ugyanúgy, mint az anyagi kár-okozás.

A becsület védeni való érték, de nem a legfőbb jó. Saját becsületünket óvnunk kell, de adódhatnak olyan helyzetek, amikor ezzel másoknak vagy a közjónak nagy károkat okoznánk. Jézus tiltakozott az ellen, hogy arcul üssék (Jn 18,19–23), de ügyének igazolását végső soron Istenre bízta, vállalta nemcsak a halált, hanem a gyalázatot is.

¹³ Vö. Tömegtájékoztatás 11.

14. A munka és a pihenés erkölcstana

A munka

Az anyagi és a szellemi értékek közül az emberek „felebaráti” együttműködése elsősorban a munkában szerveződik meg. A szentmise mindennapos mondata a kenyeret és a bort egyfelől megköszöni Isten bőkezűségének ajándékeként, másfelől föl is ajánlja mint a föld (a szőlőtő) és az emberi munka gyümölcsét. Isten ajándékait általában az emberi munka teszi fölhasználhatóvá. Nagyszerű emberi kiváltság, hogy nemcsak elfogadhatjuk ezeket az ajándékokat, hanem Istennek munkatársai lehetünk, dolgozhatunk egymásért és Isten dicsőségének növekedéséért (Egyház és világ 34).

A bűn az emberi munkára is árnyékot vetett. Az alkotás öröme a Paradicsomon kívüli világban nem kíséri mindig közvetlenül az emberi erőfeszítést. Ezért válik a *munka* sokszor *robottá*, és a társadalmi munkamegosztásban is ezért alakultak ki súlyos igazságtalanságok.

Jézus ebben az összekuszált helyzetben vette kezébe az „ács fiaként” József szerszámain. Szent Pál – miközben személyes példát is szolgáltatott a kétkezi munkára – Jézusra hivatkozva fogalmazhatta meg híres mondatát: „Aki nem akar dolgozni, ne is egyék!” (2Tesz 3,10). Az emberi munkához mindig hozzátartozik valami szellemi teljesítmény és valami testi erőfeszítés is. Ezek aránya nagyon különböző, de a kubikos, a diák meg a tudós munkája egyaránt nélkülözhetetlen az emberiség életében.

A keresztény ember tudja, hogy *nemcsak kénytelenségből* dolgozunk. „Bármit tesztek, lélekkel tegyétek, az Úrnak teszitek!” (Kol 3,23). Akkor is igyekeznünk kell lelkiismeretes és megbízható munkára, ha az alkotás öröme alig vagy egyáltalán nem támogat. De azon kell lennünk, hogy a munkát – sajátunkat is, másokét is – kiszabadítsuk a ránehezedő „átoksúly” alól. Ezt egy család, egy munkahelyi kollektíva, egy nemzet és az egész emberiség közösségében a méltányos munkamegosztás, az igazságos „bérezés”, a munkavédelem és a közös erőfeszítésben is összeforró emberek testvéri szeretete viheti végbe.

A szabad idő felhasználása

A munka nem töltheti be egész életünket, és a technika fejlődésével egyre rövidebb ideig tartó munka árán termelhetjük meg azt, amivel a társadalomnak tartozunk. Szabad időre egyébként szükségünk is van. Nemcsak azért, hogy munkaerőnket „újratermeljük”, hanem azért is, hogy emberségünk be ne szűküljön. Egymásért való felelősségünk, a többi ember ember-méltóságának tisztelete kötelez arra, hogy a társadalmi munkamegosztásban senkit se alacsonyítsunk a „munka rabszolgájává”. (A pihenés nélkül végzett munka óhatatlanul rabszolgamunkává kopik!)

Azt sem gondolhatjuk azonban, hogy munkánk pontos elvégzésével minden társadalmi, sőt erkölcsi kötelezettségünknek eleget tettünk, és a szabad időnk fölhasználása már magánügy, amiről senkinek, semmi módon nem tartozunk elszámolással.

A munka követelményei rendszerint pontosan körvonalazottak. A szabad idő értékes fölhasználásához több leleményre van szükségünk, valóságos művészetre. A *szórakozás*,

amelynek manapság (üzleti érdekből is) oly nagy a kínálata, csak az egyik lehetőség erre. Az önművelés, idegen tájak felkeresése, a személyes emberi kapcsolatok fenntartása, a szeretetből fakadó szolgálat és az imádság is mind a szabad időnket teszi tartalmassá, és a munkánkra is visszaragyog (vö. Egyház és világ 61).

Életünk a társadalmilag szabályozott munka és a személyes lelkiismerettől irányított szabad idő egymást váltó szakaszaiban egyaránt a felebaráti szeretetben találja meg értelmét.
Így lesz egészen Istené.

A szentírási könyvek rövidítései

Az ószövetség könyvei

Ter	– Teremtés könyve (Mózes 1. könyve)
Kiv	– Kivonulás könyve (Mózes 2. könyve)
Lev	– Leviták könyve (Mózes 3. könyve)
Szám	– Számok könyve (Mózes 4. könyve)
MTörv	– Második Törvénykönyv (Mózes 5. könyve)
Józs	– József könyve
Bír	– Bírák könyve
Rut	– Rut könyve
1Sám	– Sámuel 1. könyve
2Sám	– Sámuel 2. könyve
1Kir	– Királyok 1. könyve
2Kir	– Királyok 2. könyve
1Krón	– Krónikák 1. könyve
2Krón	– Krónikák 2. könyve
Ezd	– Ezdrás könyve
Neh	– Nehemiás könyve
Tób	– Tóbiás könyve
Jud	– Judit könyve
Esz	– Eszter könyve
1Mak	– Makkabeusok 1. könyve
2Mak	– Makkabeusok 2. könyve
Jób	– Jób könyve
Zsolt	– Zsoltárok könyve
Péld	– Példabeszédek könyve
Préd	– Prédikátor könyve
Én	– Énekek éneke
Bölcs	– Bölcsesség könyve
Sir	– Sirák fia könyve
Iz	– Izajás próféta könyve
Jer	– Jeremiás próféta könyve
Siral	– Siralmak könyve
Bár	– Báruk könyve
Ez	– Ezekiel próféta könyve
Dán	– Dániel próféta könyve
Oz	– Ozeás próféta könyve
Jo	– Joel próféta könyve
Ám	– Ámosz próféta könyve
Jón	– Jónás próféta könyve
Mik	– Mikeás próféta könyve
Náh	– Náhum próféta könyve
Hab	– Habakuk próféta könyve
Szof	– Szofoniás próféta könyve
Ag	– Aggeus próféta könyve
Zak	– Zakariás próféta könyve
Mal	– Malakiás próféta könyve

Az újszövetség könyvei

Mt	– Máté evangéliuma
Mk	– Márk evangéliuma
Lk	– Lukács evangéliuma
Jn	– János evangéliuma
ApCsel	– Apostolok Cselekedetei
Róm	– Rómaiaknak írt levél
1Kor	– Korintusiaknak írt 1. levél
2Kor	– Korintusiaknak írt 2. levél
Gal	– Galatáknak írt levél
Ef	– Efezusiaknak írt levél
Fil	– Filippieknek írt levél
Kol	– Kolosszeieknek írt levél
1Tesz	– Tesszalonikaiaknak írt 1. levél
2Tesz	– Tesszalonikaiaknak írt 2. levél
1Tim	– Timóteusnak írt 1. levél
2Tim	– Timóteusnak írt 2. levél
Tit	– Titusznak írt levél
Filem	– Filemonnak írt levél
Zsid	– Zsidókhöz írt levél
Jak	– Szent Jakab levele
1Pt	– Szent Péter 1. levele
2Pt	– Szent Péter 2. levele
1Jn	– Szent János 1. levele
2Jn	– Szent János 2. levele
3Jn	– Szent János 3. levele
Jud	– Szent Júdás levele
Jel	– Jelenések könyve

A II. vatikáni zsinat (1962–1965) okmányai

Rendelkezés a *szent liturgiáról* („Sacrosanctum Concilium”); rövidítve: Liturgia.

Hittani rendelkezés az *Egyházról* („Lumen gentium”); rövidítve: Egyház.

Hittani rendelkezés az *isteni kinyilatkoztatásról* („Dei verbum”); rövidítve: Kinyilatkoztatás.

Lelkipásztori rendelkezés az *Egyházról a mai világban* („Gaudium et spes”); rövidítve: Egyház és világ.

Határozat a *hírközlés és tömegtájékoztatás eszközeiről* („Inter mirifica”); rövidítve: Hírközlő eszközök.

Határozat a *keresztény egységtörekvésről* („Unitatis redintegratio”); rövidítve: Ökumenizmus.

Határozat a *keleti katolikus egyházakról* („Orientalium ecclesiarum”); rövidítve: Keleti egyházak.

Határozat az *Egyház hithirdető tevékenységéről* („Ad gentes”); rövidítve: Missziók.

Határozat a *püspökök pásztori tisztségéről az Egyházban* („Christus Dominus”); rövidítve: Püspökök.

Határozat a *papi szolgálatról és életről* („Presbyterorum ordinis”); rövidítve: Papság.

Határozat a *papság képzéséről* („Optatum totius”); rövidítve: Papképzés.

Határozat a *szerezetesélet korszerű megújításáról* („Perfectae caritatis”); rövidítve: Szerzetesélet.

Határozat a *világiak apostolkodásáról* („Apostolicam actuositatem”); rövidítve: Világi apostolkodás.

Nyilatkozat a *keresztény nevelésről* („Gravissimum educationis”); rövidítve: Nevelés.

Nyilatkozat a *vallásszabadságról* („Dignitatis humanae”); rövidítve: Vallásszabadság.

Nyilatkozat az *Egyház viszonyáról a nem-keresztény vallásokhoz* („Nostra aetate”); rövidítve: Nem-keresztény vallások.